

Pygy curttarnyñ proletarlary polgaş
Geen cyktyñ tarlatkannary, kattyzyñar!

Revolustun, XERELI

№ 2

КЫЗЫЛ — 1941 — МАЙ

ПУГЫ CURTTARNЫN PROLETARLARЪ POLGAŞ
CӨӨN СУКТЫN TARLATKANNARЪ, KATTЪZЫNAR!

REVOLUSTUN XERE LI

TAR SAJЫTTAR CӨBYLELININ CANЫNDA
URAN-CUYLDER KOMITEDININ ORGANЪ

(IJI AJDA PIR UDAА YNER)

PIR TUGAAR YNYР TURAR CЫLB

№ 2

KЫZЫL—1941—MAJ

Orus ulustun uluq cogaalсыз M. J. Lermontoftun mөcceeninden peer 100 сыл polgan ojun erttirer tugajында TARN TK-НЫҢ TOKTAALЫ

(1941 с. 3 а. 13 xynыnde).

1941 сыдын ийул айның 26 хын-
ynде Sovettin arat conu orus
ulustun uluq cogaalсыз Mixajil
Jurijevic Lermontoftun mөcceen-
inden peer 100 сыл polgan ojun
temdeqler erttirer.

M. J. Lermontof podunun kaj-
gamсықтыq cogaalыга хаан са-
zakka, krepstnoj jozuga udur
temisseldi, xostalğan кыстыу-pile
ылап coraan. Lermontof ынсаң-
га, arat connu ынак cogaalсы-
з полур.

Lermontof podunun kajgamсык
uran-ceccen cogaal-pile orustun
uran cogaalы, orustun тыл па-
jatkan.

Lermontoftun cogaalы Тыва
Арат Respublikка nepteredir co-
ruk polza, Тываның nasional-revo-
lustyuq uran cogaalы ulam хө-
xyderinge koncuq uluq узурту-
залы.

Мандыгын төлеезинде, TARN
TK-дан тектадыр полза:

1. Orus ulustun uluq cogaalсы-
з M. J. Lermontoftun mөcceen-
inden peer 100 сыл polgan ojunga
peletkenip, onu erttirer tugajында
respublikтын Lermontof komite-
din turguzar.

Оон sostavыга естер Pазыр-
sat, Kозырjef, T. Сары-ool, Bовkova,
Pозdnjajef, Tiizenmaa, Sagaan-
ool, Palmbax, Pyray, Taqva olar-
ны, targazыга еш Pазыр-sattы,
oralakсызыга еш Pyrayny, iji tu-
gaar oralakсызыга Pозdnjajefti
padылаар.

2. Lermontoftun mөcceeninden
peer 100 сыл polgan ojunga pe-
letkenir cyuldernin planы taraj
xuussaa istinde cogaadyr kылга,
padыladыr алын respublikтын
Lermontof komitedinge таqыр.

3. Lermontoftun cogaaldарына
kol-kolun тыва тыга occuldurar
азыды organizastарын Uран-cyyl-
der komitedinge таqыр.

TARN TK-нын sekreteri TOKA.

Uran-cyylder cogaadyp yndyrgennerge tölebir tıpsyr tugajında

TAR SAJYTTAR CÖBYLELINIŇ TOKTAALY

(1941 c. 3 a. 8 xynynde).

Arat connun kulturluq pilliniŇ pedeeni polgaş curtun pygy xeq-
syzdeziniŇ pedik cada-ce şilceeni,
nasional revolustuoq uran-cyyldyn,
ylangyja uran cogaaldyŇ idej-po-
litiktioq utkazyn polgaş uran-
ceccen şynarın pediderin şyngyzy-
pile negep turar.

Po negeldenı xandyrarda, nasio-
nal-revolustuoq uran-cyyldyn, uran
cogaaldyŇ udurtulgazyňň sis-
temin ol sorulgan teskindir pot-
tandyrarın-ce uqlandyr ulam
caarttyr cugula.

Monu parımdalaş, TAR Sajyt-
tar Cöbylelininden toktaadyr polza:

1. Uran-cyyldyn, uran cogaaldyŇ
idej-politiktioq utkazyn polgaş ur-
an-ceccen şynarın coguur negel-
dexinge cedir pedideringe, kalsak
arat connardan kirziringe uluq
idloq polurun parımdalaş, uran-
cyylder cogaadyp yndyrgen kizi-
lerniŇ ol azydarnyň iştinden
ekki şynarlıq poop padylattınyr
carlattıngan uran-cyyldyn, uran
cugaalarnyň tölebirin olarnyň e-
eleringe tıpsyr turarın toktaadyr.

2. RespubliktyŇ kandyq-taa par-
lalgazynga yngen uran cogaaldyŇ
tölebirin uk cogaaldarnyň eeler-
inge tıpsyrajyn parlap yndyryp
turgan uran cogaaldyŇ şy-
narın pedideringe sonuurgaldyq
idloq polsajyn turar telecede, moon

songaar pygy solunnarga polgaş
setkyylderge parlattıngan cogaal-
darnyň tölebirin uk cogaaldarnyň
eeleringe tıpsyr turarın tokta-
adyr.

3. Uran-cyylder cogaadyp yndy-
rgen kizilerniŇ cogaaldarnyň
tölebiriniŇ tugajında Uran-cyy-
lder komitediniŇ kikirip kelgen
tarif-xemceen cyyldyq tep ped-
laar.

4. Uran-cyyldyn, pir tugaar eel-
ceqde, uran cogaaldyŇ şynarın
pedideri cugula negettinip kel-
genin parımdalaş, uran-cyylder
azydakсыларының, ыlangyja co-
gaalсыларының pillin polgaş mer-
geşilin pedider, cogaalсылар po-
lyynyn azylyn ekkizider tugajy-
da pottuoq xemceqler alıyn
Uran-cyylder komitedinge taqıar.

5. Po toktaaldy uran-cyylder
azydakсыларыnga polgaş arat con-
ga tanyştyrıp pottandyrarın,
uran-cyyldyn, uran cogaaldyŇ şy-
narın pediderin xerek kырыga
cedir alıyn Uran-cyylder komi-
tedinge taqıar.

TAR Sajyttar CöbyleliniŇ
targazy PAJIR.

TAR Sajyttar CöbyleliniŇ
sekreteri L. KENDEN.

Кызыл-хорај.
1941 cыдын 3 ајын 8 xynynde.

Uran-cyylder cogaadyp undyrgennerge tolesir tıpsıynıń tarif xemcee.

№	COGAALDARNYN ATTAR	Tolesirnin xemcee		
		I	II	III
1	Cogaatkan şylykternin pir oduruunun	35 k.	50 k.	65 k.
2	Öske taldardan occuldurgan şylykternin pir oduruunun	30 k.	45 k.	60 k.
3	Cogaatkan uran cugaanyn pir parlaar amazyyn . .	40 ak.	50 ak.	60 ak.
4	Öske taldan occuldurgan uran cugaanyn pir parlaar amazyyn	20 ak.	30 ak.	40 ak.
5	Uran-cyyldernin, uran cogaaldyn tugajynda erttem-şincileidin, şygymcyleidin cogaaldarynyn pir parlaar amazyyn	25 ak.	35 ak.	45 ak.
6	Br ajalgazyyn pir taktızyn	1 ak.	1-25	1-50
7	Şinin tolesirin tıpsyda, Kyrteatyrğa en paastaj undyrgeninin pygy orulgazyyn 50 xuzun cogaal-cyga tıpsy			

(1941 cıdyń 3 ajyn 8 xunynde TAR Sajtтар Cöylelinden padylan).

**TAR Sajtтар Cöylelinin canında
Uran-cyylder komitedi.**

**Uran cogaaldың utkazып polғаш
şынарын pediderin-ce**

Po yjede pistin nasional-revolustuoi uran-cyylybys, ыlangьja uran cogaalybys podunun хөгжылдезиниң саа cadazын-се шилсир, саа pedik sorulgalarga tavarzыр турар.

**Сөөлгү сүлдэргэ цедир пистин на-
ционал-револустуог уран-сүүлүбэс,
уран цогалыбэс полза, подунун
кол уог-шил, хевир тургузуун то-
дэргэилэп хөөгүр келген.**

Am po yjede ol uoq-şioq polgaş xesir turguzuoq polza, toktaattıń bız pıyakkıan. Onu parımdalaaş. ARN-ńń 11 tugaar Uluoq xuralı nasional-revolustuoq uran-cyıldın, uran cogaaldıń idej-politiktiq utkazın polgaş uran-ceccen şınarın pediderin kol sorulga poldurau-şaan, nasionaldıń uran-cyılınyn xesirin, kol uoq-şılın to-dargaj ajtkan. Cyl teerge, pistin uran-cyılıyays polza, „nasional xesirliq, revolustuoq utkalıq“ uran-cyıl polurteen. Ol polza, Tı-bańnıń arat conunın teegyzynyn turguzunda cogaadıp turguzup kaan uran-cyılınyn xesirin aşıqlaaş, onu revolustuoq utka-pile toldurup alırb polur.

Monu pottandyrarda, pir tala-
zýndan, Tıvanıń ergi nasional
uran-cyylın, ońq haýyk cok turgu-
zuq xebirin, tergiin uran-cccen-
in ıjak kıldır, eedinge kiir   re-
niı alır coruk tergiin cugula. Iji
talazýndan, cogaıcs kizi, uran-
cyıldyń aýyldakcsz kizi pyryzy
podunıń piliin e -ne   n, e -ne
murnakcs nomnal polur marks-
izm-leninizm-pile cepse  ler alır
ııurluq. Nasional uran-cyıldyń
haýyk cok xebir turguzuun pol-
gas tergiin uran-cccenin revolus-

tuoq utka-pile podunda tyystyryp
singeetken uran cogaal polza,
jozuluq pedik idej-politiktioq ut-
kalbq polgaş uran-ceccen şnar-
lbq cogaal ol polur.

По полза, пистин cedip алыр сор-
улгавыс евес, по хын toraan pot-
tандырар corudar азылыыс poor
турар. Monu arat connuq pedip
kelgen kultur-politiktioq pilli,
pygy curtun pedik cada-ce şil-
ceen xeqzyldezi uran-cyyl azy-
dakclarandан, cogaalcy pyryzyn-
den manaq cokka, koncuq şyn-
gyzy-pile neger kelgen. Pistin
anyjak cogaalcyarawystyq iştin-
de ol negeldeni xandyrarın, idej-
politiktioq utka polgaş uran-ceccen
şynar talazy-pile ekki cogaaldar-
nı cogaadyrın şudurguzu-pile or-
aldasyp turar polgaş cogaadyr
turar kliller ebes eves.

buđıoı polza-taa, utka-taa, xerir-taa, turguzuoı-taa, uran-cocen-taa talazı-pile pııpaan, kudu ıbnarlıoı cogaaldarnı telgeredip turarabıs am-taa xaaıa eses poop turar. Cizek kıldıı, po 1941 cıdın janvar, fevral ajlar turguzıdan parıalgaga yngen cogaaldardan algaı koreeli:

**„Tiilettirões ada curt...
Tetkimceliq oran poop.**

**Съггај сокка курттааннагъ
Съгък саагај орук-се—**

**Xaara tudup esilledep
Kaan xynyn cырьдыр turar*
(T. Peqzi).**

Po cogaaldn eezi polza, SSRE-ni brlaar tep, ekki, şn podald podunun murnunga salgan tur. bndn polza-taa, uk podald iler-

Cogaalсылар пөлуының азылы саарттыр сугула

„5. Nam polza, nasional revolustuoq uran-cyyl-
tuq uran-cyyl-*dy*, xeoqzymny moon
songaar ulam xeoqzyder, teatrlar,
silrikter, kinolar, kluptar, kyzbl-
puluqnar cetkilerin pygy xemceq-
ler-pile kalsarttyr polgas olarnyq
azyldarbn ekkizider paza uran
cogaal nomnarbnny idej politiktioq
utka şnarbn xazbk cok pedider
coruktu xandbrar.

Nam polza, Tbaa Arat Respuslik-
tyq nasional-revolustuoq uran-cyyl-
derin Arattyn revolustuoq nam-
nyq sorulga podalgazbn podunqa
şingeedip, oon politiin todargaj
kergyzyp, feodaldyq arttbbşkbnny
kizilerniy amdybralndan polgas
mederelinden uzutkap, massan
revolustuoq joza-pile kizizider te-
misseldiy pir kystyoq cepsee pol-
zun tees, oraldaybr turar.“

(ARN-nyq programyndan).

1940 cıdyq 7 ajnyq 19 xynyn-
de, ARN TK, TAR Sajyttar Cöyl-
eli polgas ARE TK-nyq kattşkan
xuralyndan cogaalсылар пөлуы
turgazarbn cөpşeerеп padılavş-
şaan, oon kezıgynneringe caa
egelep cogaadyr coruur camdyk
eşterniy attarbn padılap toktaal
yndyrgen.

Ol toktaal polza, Tıvanyn uran
cogaalynyq xeoqzyldesinge kon-
cuoq uluoq teegylyoq. Ol polza,
xoj cys cıldarda cogaalсы pajttı-
gaj nasional pıziı pezin cok co-
raan, kul koloniy cuurt Uluoq Ok-
tavr revoluzunuy acczy-pile po-
dunuy erge-cagırgazyı xolga ap
xostalgaş, cyoı-le 19—20 cıl tur-
guzunda xeoqzeen xeoqzyldesiniq
tynnelinde cogaalсылarnyq evile-

liniy ege suurun salganynyq pir
tugaar teegylyoq toktaalı tur.

1941 c. mart ajnyq 8 xynyn-
de TAR Sajyttar Cöylelinden uran
cogaaldarbn televirliq polduratu-
gajynda kancaar-taa aaj-cok teeg-
ylyoq toktaal yndyrgen. Uk tok-
taal polza, caa ceccektelip xeoq-
zyp olurar revolustuoq uran co-
gaaldyq yne şnarbn sajzıradıy
xeoqzyderiniq, oon xeoqzyldesin
ulam tyrgedediriniq oruun todar-
gaj ajttkan. Moon songaar kəş
xamaan cok utka-şnarbn cetpes,
uran-cecceni cetpes, cöven uran-
cogaaldar yndyrer coruktu sok-
sadyrbn ajttkan.

„7. Nam polza, nasionaldyq re-
volustuoq kulturunuy, uran cyyl-
deriniq polgas ceccen cogaaldar-
nyq iştin-ce feodaldyq, burzuas-
nasionalistioq polgas şazyınyoq
yzel-podaldı şurgudup kiirer teer
pygy-le janzı-pyry oraldayşkbn-
narga udur erestioq temissel coru-
dar“. (ARN-nyq programyndan).

Nam, cazaavştan uran cogaal-
dyq azylyı po xire sugula keryp,
mındyq idioqni perip udurttur
turda, ol azyldı xagıylap coru-
dar, ılangıja cogaalсылар пөлуы-
de adı kirgen eşter, pis sula azyldı
dap turar-pis. Pistiy azylyvştyq
cetpeziniq tugajynda TAR Sajyt-
tar Cöyleliniy canynda Uran-
cyyl-der komitediniq toktaalynda
(№ 1 „Revolustunı xerell“ — tep
setkyilde) todargaj ajttkan.

Po cetpesterniy cıldagaany cy-
del? Moon cıldagaannar koldu-
unda mındyq: pıreede, pistiy
anyjak cogaalсыларvşş nam, sa-
zaktı po yndyryp turar ajttıvş-

кын шитпирлеринин узур-утказын хандыр пилip ap ыдаваан, ук азыл-дын харьыссалгазын ынгыь пода-вайн турар. Ijide, ук айттышкын-нары кыдыра пилзе-таа, анаа-ла поттарынын хын пырy corудup olу-раr азыл хылеелgezинин холынge ал-зыр, po азылга ыак хемceen ху-ваар таарыстырыр ap ыдавaйын турарында. Yште, уран cogaal тала-зы-pile ниитти пилли, техник merge-зили cetpes телеede, cogaaldың екки ынарын негep keerge, podunda пар турар polгаы caa cыстыр orар салым-цажаанын cөp хөpйыдер uun пилвежин, podunga pyзырекce-вежин, кошкар турар pagaj cyylder пар. Moon cizekteri cyyden көc-тырыл теerge, cogaalcyлар пөlyyn-ден negelde кылырга, екки харьыс-салгалыо көрвөc, „азылым caj-cok cettikpeжин-ne тур-men, ыдаар tep men-pe, ыак cok tur, pilbes kizi тур-men“ теер, өөредилge, хуралга carлаарга kelвөc, азыл таоузырга, coguур өйюнде ынарылыо кyyce-дip ыдавaйын турар camдык өй-тер пар.

Мындыо телеede, cogaalcyлар пөlyy, ооң tus-tus kezигыннери азылынын арга хөбирин, ынарын yндезини-pile caарттыр, шуут харьыс-салгалыо азылдаар coruk terгиин negettinip турар.

Мoon мурнунда caa egelep турар аныак cogaalcyларнын азыл-даp турган арга методу evilel cok, cajгаарлаар, tus-tus kiziler podunun мурнунда тuskaj сал-дыңан todargaj онаалга, хылеел-ge cok турган. Ooң хараазы-pile solun, setkyylge пизип yндырыр тур-ган cogaaldарында ынар талазы-pile cetpes cyylder пар тургулаан. Ooң аңыда, ук cogaaldарны yне-леp көрыр, coguур ын ыгым-cylelin перip, cetpes cyylder ту-гайында поттуо саналдарны peer coruk cetpes турган. Ooң хараа-зы-pile cogaaldың ат-алдары ном-цуккуларга калбарвайн турган.

Am caa organizastyo pajdal-pile азылдаp, cogaaldың ынарын сайзырадыр, азылдың арга мето-дун yндезини-pile caарттырда, co-

gaalcyларнын мурнунда кандыо-кандыо negeldeler, sorulгалар ne-gettinip турары?

1. Cogaalcyлар пөlyynың keal-gynneri podunun evilel—пөlyyn-ge paastyдыр, пөlykten yндырган planga cagyрттыр, онаалгалыо, хы-леелgeлио азылдаар. Ooң-pile pygy egelep coruur аныак cogaalcy-ларга ylegerlio polur.

2. Cogaatkan cogaaldарын po-dunun пөlyynge көргызыр, ettirip cazattyрar Ijik-pe, ynezin тыннар, тыннeldio, харьыссалгалыо polur узурлуо.

3. Caa yныр турар cogaaldарын pot-pottары ыгымcyлеzip, evilel-dii-pile todargajлар көөр азылдарны corudar узурлуо. Мурнуку ыскаы сала-пула пыспаан cyвө пизип ыаар алгаы, талас-pile solun setkyylge yндырер coruktu cok кылыр.

Cogaalcyларнын өң terгиин sor-ulgazy polza, уран cogaaldың теор-izinge, mergezillinge өөренир cor-uk polur. Ulustun төөгызын, ооң уран-cyyлын, уран cogaalын хан-дыр өөренир, ылаңыжа Uluo Sovet-tiң pajlaktыo, ylegerlio uluo ur-an-cyyлын, уран cogaalын өөренир, ооң yleger турzulгазын өөренир coruk yrgylcynың uluo sorulгазы cajлаы cok poop negettinip турар.

5. Аныак cogaalcyлар arat con-nun ыаандагы тарладыр, хемдидip coraan karangы, covalanныо амь-дыралын polгаы revolustuo yjeniң cыргалдыо, aas-keziktio амьдыр-алын, caa амьдыралды тургузар teeы temissezip турар хайныышкы-ныо, маадырылыо temisselin пизип cogaady coruk канcaар-таа aaj-cok negettinip, хын-pyrynың uttup polbas sorulгазы poop турар.

Cogaalcyлар podunun мурну-да, podunun cogaalынын мурну-да турup турар arat connu revol-uscu jozu-pile kizizider, revolus-tuo kulturenu pedik cada-ce кө-дырер uluo sorulгазын uttup pol-bas. Pistiң curttun arat conu, а-ныак салгакcyлар podunun arat conunga, төreen curttunga, nam, cazaanga ынак, podunun caa-gaj амьдыралын тургузар кыс-азыл-

ыңга кезе, ынакшыһа ынактыр-
арда, оларһа ынааг торуктуруп
кизизидерде, пир ең цидиц cepcek
полза, уран cogaal теерзин cogaal-
цылар уттуп полвас.

6. По cugula сорулганһа парһа-
далааһа, cogaalцылар устынде са-
наан cepceстернаи узуткар, поду-
нуң по сорулгазыһа кyyssedirde,
ак-сеткйдий-pile, хагһыссалгалыһа-
pile кызыр, ыжаар-ла таалга peer-
ин манар олурважһа, pygy пoldu-
нар арга, cajларһа тыр азылдаар
узурлуоц.

Ылангыжа TARN-һаң eelceoc cок

12 тугаар Улуоц хуралыһаң төөгү-
лыц шилтирлерин кyyssedir тееш tem-
issel-ce, sosializm тееш temissel-
ce араг connu сыгъј евиледеер,
Улустуң 10 тугаар Улуоц хурал-
ыңга, TAR 20 сы ојуңга уран
cogaal талазы-pile caa cediishkin-
нернаи cedip ap, pelek пoldurar
cugula политиктиоц сорулгаларһа
херек кыгһа кyyssedir узур-
луоц.

Respublikтиң cogaalцылар мар-
гылдаазыңга пир тугаар cernи алыр
тееш pistиң cogaalцылар пар турган.
кyyzyn салыр кызар узурлуоц.

Massaňň pot tıvıngır uran-cuylın kalbarttıyly

Cookka cedir Tıvaňň arat со-
му ezelekçiler polgaş tarlakсылар-
мың xolunğa kul poor corda, ol-
арның амьдыралы аар polgaş өөр-
ушкы cok coraan. Olарның ылар
coraan ыларының ажалгазы paza
mungarancы, ujarancы poor,
uзу кыды cok хову polgaş ыр-
лаңнаа-теој таолар шыкан curttu
pezin амьдыралы ышкаш саңгыс
аај, calgaarancы poor coraan.

Feodal idegetter Kydattıñ teer-
weccileringe polgaş Orustun ak
хаанының шеріојлериниң сьдалары-
га meneergenip algaş, arat con-
mun kultur-ce cykteen канды-
таа kyzelin tuj pooodap turgan.
Arat connuң pot-tıvıngır uran-
cuylınun piccii-taa özyuşkunyn
ol tajzynnar хөме разыр coraan.
Tıvaňň arat conu polgaş оон
kulturу cok poor, cideringe cet-
ken.

Tıvaňň arat conu ol хире pe-
ge aar tarlaldı edilep, xilincek-
tiој curttalganь көрүр corza-taa,
podunun kulturun kadagalap ар
şydaan. Arat con podunun cogaa-
дыр undyrer uran салымның ру-
гу kyzyn tooldaryнга, ыларынга,
yleger-tomaktaryнга şingeedip
alğan. Arat con ol ыларында po-
dunun tereen curttunga ыnaan,
оон pajlaanga polgaş caraş sa-
gaјынга corgaarып ылар каан.
Cizeeleerge: „Samagaldaj“ ter
ьda:

„Toorattan харап көөрге,
Torgu xeeliој Samagaldaj, —ter
ылазыр турар polgaj. Paza pir ь-
da:

„Tooruktuој tolgaj Tandyñ
Tolganzymza, todar-la-man “ —
ter ылар турар.

Arat con pizik cok corza-taa,
utka talazy-pile koncuој хань, ses
talazy-pile koncuој seccen ылар-
ga podunun covalaңnyој aar pe-
ge curttalgazyñ, munçulğanь
ылар kaannar:

„Ылар coruur appargan-men,
bıdyñanь pergen poor-men.
Ылар pereјin, ылар pereјin,
Tıñnar olur, keergep olur“.

„Kara-cangьs kyzыр podum
Karañajnyр coraaj-la-men,
Karañajnyр corza, corza,
Karaşkыnnь peer poor-men“.

„Xomdu polgan kyzыр сыным
Kандыој cerge сыдар irgi?
Xomus polgan meen-ne unym
Kандыој хyndys ystyr irgi?“

Arat con aar perge tarlалga ь-
vazыrap, covalaңnyој curttalga-
dan хөңny kalыp, tyrep, munga-
rap corza-taa, podunun özeennioј
tajzynып pilip, ol tajzyn-pile tul-
cup, оон podunun özeenin ne-
ger алырн izii-pile kyzep coraan:

„Аадым eigen kokkaarakтың
Азыој tizin сыккан polza,
Adam kakkan tyzymettiң?
Ala karaan teşken polza“.

Arat connuң ol kyzep coraan
kyzeli 1921 сыда pytken. Oon
egeleeş, хостуој şeleen arat con-
nuң uran салымның telgereeri-
niң оруу азыттыңан. Am polza,
ol arat con podunun kyzelin kyş-
tyој, тыңnangы, corgaar un-pile
ылар турар tur. Arat connuң ergi
ынак ыларындан аңыда, аныјак
cogaalсыларның, хөојzymcyлернің,

Երեւոյ polza-taa, ulustun aas
cogaalyn (երևան, tooldarun)
սէր, polvaazbradyp turar talaz-
pile corudup turar azy koncuoy
cetpes, po azyld taraj tirgizip
corudar tep cybe polza, manap
turar eelceqliq cugula sorulga
poop turar. Po sorulgan pottan-
daryn Tybanyn nasional-revolus-
tuoq uran-cyulyn xeozyderinge
kancaar-taa aaj-cok uluoq uzur-
tuzaloy.

Nam, cazağın po şitpirin ky-
yssedir talaz-pile najssylaldyn
kluptar syny kılğany? Ol klup-

Pistin po azylybys parýk corut-
tunmajyn turaryn minnip sugaa-
laza coguur. Kluptar azylyn ek-
kizider tugajynda ARN TK-nyñ
Kultur massalyqy sýrýdýshkyn kil-
diziniñ şlitpirin pottandyrwajyn
turar tur-pis.

Kызыдын ам пар турар клуптар-
нын азын тиргизип сегидери-пйе
цегеleştir, Prof. евилелнин төр
клубун тургузар тугајында ајтты-
рыон амдыгаастан өөренип көр-
зе когуур. Camдык ештер Кыртеа-
тын азын еккізип кел сьдар
цые теледе, клуптар азынын
тугајында тькка сагыш соваан
херее евееш poor теп podap турар.
Ol polза, ын евес. Харын Кыртеа-
тын yleger турzulгазынга тај-
ангаш, клуптарнын азын сажыра-
дыр, аңаа massанын pot-тындыр
уран-цуйын телгердир теп цые po
хуннын цугула ајттыр poor pis-
тин мунувуста туруп келген.

12

Cyge teerge, kol-kol kozuunnar-
nıń t pteri massan  pot-t v n-
gyr uran-cyylderin kancaaldyr-taa
x  zydyp polurunun suuru polur
ulu , telgem kluptar  . bnd  
polza-taa, kluptar ergelekcileri-
nin, pir talaz ndan, pili cetpes,
iji talaz ndan, cytkyly cetpes
polgan n n xaraaz -pile olarn n
ol azy  koncu  pagaj corrup tu-
rar.

Sumularda olimpiat peletkeli
k j  xire tynneldi  poop turar ?

По айттырыоның харызын козуун-
нарың олимпиад комистары, ко-
зууннарың кудир килдистеринин
ергелекчилери ам тораан пееткеп
алыр узурлу . Cyge teerge, olim-
piatty  tynnelin k  r yje cedip
kelgen. Respublikty  uran-cyy  ol-
impiady  cer-cerlerde massan n
pot-t v n gyr uran-cyyly k j  xire
corup turar n k rgyzer polga 
arat connun i tinde egeerttinmes
sal m-sajaannar n en teerelerin
ileredir uzurlu .

Pistin uran cogaalbъs

Toka.

Picce coraанъm

(Uran cugaa).

Каа-хемде Саръо-септин кедее-
zinde Mergen-xemnin askыnga
1901 сьдън 12 ажда тьрыттыngen
poor-men.

Pilip keerimge, uluzum koncuo-
la tyrengej ulus coraan. Авам
Tas-paaştъoј tep kadaј cybe, uo-
valaгъm: Albancъ, Kangъjak, ak-
кылагъm: Şomuktaj, Pezendeј suo-
lar cybe.

Keder teerge, хевибis cok, izer-
ciir teerge, cemibis, mal-maganъ-
bъs cok, munar teerge, aat-naa-
bъs cok. Aştaan-suskaan uruoјlar
pisterni азъrap torukturар teeş,
pagaj ававъs хөөккыj тькка-ла
tyrep kelgen-ijik.

Өөvys cadъr, iştinde izik-tөxөk
tep cybeniң suraa pezin cok.
Eleen хөј сьраларнън paaştаръn
pele şaraaş, olurttur şancъp, кь-
рънга tos şьp алгаş, caј poorga,
caas suoјga, кьbş poorga, хат
soogunga alzъp, аң-men-pile тө-
mej curtтар coraan-pis.

Mal-magan-taa cyu poorul-aan,
iji-yş kodur eşkylerlioј, pir cerlik
bъttъoј coraan-pis.

Pagaj ававъs, pir cyylynde,
picce uruoј-tarъoј pisterni podaaş,
iji talazыnda, podu aştap өlbezin
podaaş, uza-tura ulustun cybezin
кьbъp perip turganъn pilir-men.

Camdъk paj, şьbрак ulustар
kelgeş, „ma, po алгънъ uuştар
per, po tonnu taарap per, po
edikti uldurup per“ suoј-suoј tep,
хөректеp kaар poordan kadъna,
tuzalap көрныr kizi cok cybe pol-
gaj. Koncuoј-la aştap, cyoј-le to-
ra-өlbејin turgan-pis. Podunun

аръn şьrajъn ol şaoјda көөр arga
par еves, akкъm Pezendeјniң ar-
nъn көөрымге, koncuoј-la cybe
coraan. Caagъnъn сөөктери uştun-
gulaj pergen, eegileri şaoјzaja
pergen, аръn-paazъ көгере per-
gen poor cybe coraan.

Meen өзyp torugup kelgeş, elep
tyrep coraанъmнъn tugajыnda iji-
pir cizekten cugaalap көрејin.
Cyge teerge, Tъvanъn азьльсь
conunun тькка хөј kezee revo-
lustun murnunda paza men ьškaş
coraan.

Pir хын pagaj ававъs, uluoј uo-
vavъs Albancъ aaldар kezip, хо-
nuk eet, хoorum taraa, салъm taak-
pъ, хажъндьръm şaj tep tilenip
coruј pargannар.

Ol хын toraan cedip keer teeş
corutkaş, iji хонукта келбејin
paardъ. Ынцаарда kys koncuoј
ertte тыşken, хар хъраа тызыпкен,
soogu хөл-cok appargan turgan.
Pir хонук manap, iji хонук ma-
nap, aştaan-suskaanъbъs koncuoј.
Uzeelee хыл puzuradъp, cadъr
өөvystың iştinde ottu teeskindir
olurgulap алган, канcaар-taa aaj-
cok ьb-sъbьoј, өлыр cъgaan oлу-
rup tur-pis.

Aştaan uluska arga еves, kaaş
udaa ьbьbрадъp хажъндьръp kaар-
kan şaar cip, tyby camaşкьbьoј,
pir kulaa oorlu pergen, pir tala-
zъ carъk pagaj pazъbъska suoј
cъbьdъp алгаş, аş iştivisti cyoј-
le cъbьdъp ар olur-pis.

Adak сөөlyнде, şьдавajъn, аş-
tap өлырынге cetкеş, uluoј-uluoј
xaragan ськкылаp алгаş, оон іş-

tikki karttyn cem ornunga cip turduvus.

Ooñ soonda pir көөрыбyske, ававьs-pile уоҗававьs pat turupkan pazьp olurlar.

Pireezi pir şoodaj tyvynde, pi-reezi pir şoodaj tyvynde ulustan tilenip algan cybezin egin aзыr kaap algan keldiler. Tyrep olurgan pister, pir talazynda, ававьs-ty cedip kelgen teeş, iji talazynda, cem ekkelgen teeş, өөreeş, ьs-сььььs-ty soksap, karaktarььs-tyñ cazyñ pagaj samdar edekteribis-pile codup algaş, utkup cygyryp keldibis. Ававьs-tyñ arньñ көөрыбyske, тыкка-la turupkan, тыкка-la muңgaraan poldu. Canь-ce cygyrgylej pergeş, samdar edeenden tuttunupkan tur-pis. Өөreeş, ьoҗлазыр padьrьp-tyььs. Pagaj ававьs ol хире ьrak cerge tilenip coraaş, turupkan хиреде, pisterni cassьдыр, porbak paaştarььs-ty cыttap, ijenin ьnakşььs-pile хань cyreenden keergep turdu.

—Oo, pagaj cybelerimni-aar. Aştaj pergen poor-sler, toña pergen poor-sler. Men-taa kancaarmen-aan—tep ававьs karaanьñ cазь pyldenneen, oozun pagaj samdar tonunun cenipile cotkan tur. Pister-taa tooza өөnejindir ьoҗlap tur-pis.

Ававьs podu ьoҗlap turza-taa,— ьoҗлаважьñ көрынер, uruоҗларьm, ьoҗлаважьñ көрынер—teeş, ektiniñ кьындан şoodajьñ şьdavaжьñ padьrьp-ty.

—Po şaоҗньñ konuun-aar, ekki şaоҗ kazan keer irgi—teeş, ававьs paza-la ьoҗlap padьrьды, pistaa ьoҗлаан, ававьs-taa ьoҗлаан, konuоҗ-la perge turduvus.

Picce polgaş, cadьr өөвystyn iştin-ce ававьs ederip kire perdis. Өөҗge-taa kirgen toraan, ававьs, уоҗававьs-tyñ ekkelgen şoodajларьñ-ce хальза-la perdis. Şoodajларьñ askн uluоҗ уоҗававьs Albancь cezип perdi.

Pir şoodajda teeskindir шыьp kaapkan хoҗ moҗnu, ulustun cip kaapkan хилеep artть polgaş xok-

pok, piccezek хирlioҗ пөсте poor-kaan şaj tooҗlancьзы, porbak ton şaj şaarь poldu. Ooñ arazynda picce хажьндьrьm хире şaj, picce кьзыл-tas polgaş oon-taa өске cyy-xөө cybe poldu.

—Po-la tur-ijin, uruоҗларьm, paj ulustarnьñ өөnge parьp tilenir teerge, kiirves, сььььrьp corudup-tar poor cybe tur. Pis ьşkaş cybe cok ulus paarga, peer cybezi po tur-ljin uruоҗларьm—tidir. Pis ol cyy-xөөny уoҗlej-le perdis.

—Адьram, ьылааşpaңar, tapтьoҗ ylegilep peer-men, ooda өзынер-taa polza, сьrьдыр aar-sler—teeş, ававьs tutkulазьp turgan pisti хорup kaоҗды. Şoodajlardan ьraj pergeş, ezeь, caraавьs сььрттньp olur-pis.

Ooñ soonda ававьs ekkelgen cemin ylegilep perdi. Poralattьньp cemnenip aldьььs.

Ававьs, уоҗававьs-tyñ ekkelgen cyy-xөө, xok-pok cemin cigilep algaş, cygeer sergek olur-pis.

Ававьs, уоҗававьs piccii шыmсьm cetpes şajнь тыt-сөвыreezinge холup algaş, piccezek soozak tep, tos xuunнun tyvynde tilep algan cangьs хажьндьrьm şajнь хажьндьrьgaş, cyoҗ-le өлerttir sytteş, pistin өзывys сьrьдыр perdi.

Уş-tөrt uruоҗларьñ uluоҗ kiziler кьдыр torukturup альr teeş, ававьs konuоҗ-la кьзыр, konuоҗ-la tyrep kelgen-ijik.

Pistin coogubuska curttap turgan nojat-tyzymetter connun ханьñ sorgaş, тыкка-la pajьp turgannar.

Pister ьşkaş jadьь arattar, pis-pile paza kadь turgan Kalbak-xөrek, Cавьrьk суoҗлар piske tuzalaar teeş, cyzy-pile tuzalaar poor. Paza pis ьşkaş aştap, aarьoҗ-arььk-ka tutturup, arban, sumuzu-pile кьрльp cordular.

Ol kyzyn pistin ol cerge cer-le konuоҗларь perge өj turgan. Pistin canьььsка kоza turgan тыкка хөj өregelөrнin işti cangьs-taa kizi artpajьñ, кьрльrь кьрльp, өскеer tezeri teskilej pergenner.

Mergennin ooruunga pistin

pagaj cadьbьbьs arttьp kalgan polgaş şьktьoј caagaj odarlarьnda pistin iji-cangьs kodur eşkyleribis oottap, cyoј-le ьnda хаaja pistin cerlikpenibistin eerip turarь tьnnalьr.

Am po ejde cybenin pajdalyн pilip, politiktiој medereldioј polu peerge, cangьs podunun pezin cizeen algaş, tapтьoј podap keerge, Tьbanьn arat tymeni revolustun murnunda tьkka-la aar perge covulan keryp, mun-munupile aştap-suskar, aarьp-arьp, olyp turganь ulam-na ilden apaar cybe tur.

Pagaj avabyş pisterni torukturар teeş, yrgylcy tilenip coraan. Podu aar aзыl kьla albas, koncuој uluoј aarьoј xoocculuoј kizi coraan. Aзыl kьlza-taа, erttek xelezi par eves, xalas poor cybe polgaj.

Avabyştьn po coraaş tilenip ekkelgen cybezi cyu şooluoј polur poor, iji-pir xongaş, tene perdi. Ыncaarda men 7 xarьoј poor-menon. Am podaarmьga 1908 cыl poor.

Mergennin askьnga, Sarьoј-sepke Mekkej paaştan iji-pir kolonis orustar kelgen coraan.

Olar kelgen toraan-na taraa tarannar. Ynyzy koncuој pagaj polgan. Kys-taa keldi, taraa-taa aldьndь. Turguskulap kaan mooaзын pastьrар teeş, şaңnar-ce seerttyp appardь.

Aştap olyr arga par eves. Avabyş paza-la caa arga xereojlej perdi:

—Ojt, koncuој cazyj kulugurlar, camdььnar ol aj kьmzarьn (xavyн), pir camdььnar oduştu (tepsini) ap algaş, meen soom-ce corup olurunar—tep, araj koncuj-aarak cugaalaaş, ynypty. Avabyş askь-pile koncuttunza-taa, işti-pile piske kьzьgaar cok ьnak.

Cyny-taa pilaejin, avabyştьn soondan cьdьp kalbas teeş, pazьp-la olur-pis. Cyge teerge, avabyş—cьdьp kaldьnar, kulugurlar, poşuulanar!—tep, ximirenip kaar pazьp olur. Pis-taa cyu-xөө, savalarьbьstь tudup algaş, avabyştьn

soondan ьnda-la aştan, am argan ulus şьdavajьn şoşkugular olur-pis. Cadaoј kьlaştap өerenip kalgan polgaş, avabyştьn kьlaştaarь koncuој tyrgen kizi.

Picce polgaş, taraazyн caa-la şaңьn-ce tazьj pergen taraa ornunga keldibis.

—Po cыtkьlaan taraa paaştarьn cьoјgylanar—tej tьrtтьp kaaş, avabyş podunun oduzunga taraa mazaktarьn tooјdurt-tooјdurt kьldьr cьoјgyлаj perdi. Aştaj pergen pister xөөkkyjler, taraa mazaktarьnьn camdььзын ol-la ceringe xolubus-pile uuştaaş, cigilep, camdььзын edeebiske, xap-savabyşka cььj perdisis. Kezeeni turgu, cem cььp cip coraan kuuştar ьşkaş taraa ornunda cыtkьlar tooјlar kalgyлаan taraa mazaktarьn cььp turgaş, pat turupkan canьp keldibis.

Canьp kelgeş, pot-podubustun cьoјgan mazaktarьbьstь cangьs cerge „ovaalaj“ tөp aldьbьs. Cyu şooluoј poor, iji-pir xoorum xлre taraa poldu. Ol-la toraan uuştaj şaap algaş, avabyş oduzu-pile celvip olurunda, uoјbavyş pazьn taş ozuk paazynga ulurtтup kaoјdь. Pister-taa cem cibeenden peer tьkka yr polgan. Aştanьbьs-taa koncuој. Am-na tapтьoј cemneni soj-тьrtтьp alьr cybe eves-pe teeş, koncuој şalьpтьoј ьjaş kiirip ekelgeş, ottu kьpsьp, pazьbьstь kьzьdьp olur-pis.

Taraabyştь pakka-sokka xoora tьrtтьp algaş, ol-la olcaan pydynge cip olur-pis. Avamньn arьnşьrajьn keerymge, tьkka-la mun-garaan pajdalьoј olur.

—Kaj, peer kel-em oqlum, cыtтар kaaзын—teerge, men ajaamнь pir xolumdan salbajьn, put kьrьnga-taa turbajьn, avamньn canьn-ce yngej perdim.

—Oo-cassьoј cybemni-aar, aştaj perbejin kancaarьl-aan—teeş, paazyмнь tutkaş, podunun xojunga meen paazyмнь cookşuladьp appargaş, sujvar, koncuој ьnakşьldьoј izioј cyreenge хаara tudup olur.

—Slerni torukturar teeş, men tåkka-la tyrep keldim, ulustan tilenir teeş, ulustun sook karaan tåkka-la koryp keldim—teeş, oşynuñ tıdyk cerlerin-ce kergeş,—korynerem, uruqlarım, tajgalar-nyñ kырында хар сааркан тур. Ам slerniñ keder хер-сылыңар сок, кансаар kizi poor-men? Ulustan tilenir teerge, peer eses. Азылн кылыр, алды-пыскаан olteer, хож малын kadarar teerge, slerni kаар-каş kajnaar paar poor, at polgan tur. Ам şadaldıyq ulus tараазын pastыр, парва-sаvазын toldurup алган тур, pis ыскаş jadamyk ulus ашлар-susкар, тоңуш-toзар олырден eske cybe cyu poor, uruqlarım—teeş, uluq tыңгаş—кыыş-таа тыştı, ам slerge cyny kedirer, cyny ci-dirttir kizi poor-men, koncuumnu-aar—teeş, ававыс ыqlар paдыр-ыртı.

Ававысты kergeş, pister paza-la ыqlар paдыртывыс. Pагај cadы-гыстыñ işti kuruq-la ы-сыş pol-du. Kыдындан тартыq тыңпар kergen polza, аştаан-suskaan пө-ry ooldар-теq polgan poor-oñ. Ol kezee şak ыncагаş, ertte peer-di.

Pister-taa cyu-xөө samdar şuql-laktарысты eştip, puttарысты тыqдыгылар алгаş, udugular cы-дыр алдыс.

Ol tyne tyzymde tåkka-la cem-nendim. Eet, пытак, өremeliq taraа polgaş cer-le cyny civeen teer. Udup-udup ottup keeribis-ke, таң-таа atkan tur. Meen ty-zymde cip turgan cemim сок. Ам кансаар, ol хире екки тыş kergen kizi uluzumga ol cemnenip tur-gan tyzymny cugaalap egeledim. Onu cugaalap olurgaş, аккым Pezendejni көөрымге, uluq ka-raan men-ce көрүп алган, анаа-la сараазын хеј сырттылыр olur. Ынсаp олургаş, uluq tыңгаş—ek, seen ol tyзың şың cybe polza, koncuq-la şымбай poor-cybe ijik, туңмам—tidi.

Туştың cугаазын тоозуп алгаş, ыңај peer көрнүп көөрымге, ава-выс, uqававыс сок poldu.

По кандыq аайлыq cybe poor teeş, oşiden yne халааş-таа тыр-падым. Uluzumdan ajttырагымга, olар paza pilbes poldu.

Paza-la mungарар, аştаан, ezeen olur-pis. Soonda kelze-kelze, pa-za-la tilenip coraan poldular.

—Хыры-posku teeş, tilenip tep cybe koncuq-la cybe tur-am, Al-vancy-pile хамык аaldарны pir kыдыр kezidibis. Tilenip алган cybevis po-la tur. Uлus eönge kiir-eşteј perdi, ам cer-le кансаар coor, eske arга хероqлеер poor-dan eske кансаар—теp, ававыс uluq tыңгаş, унyp coruј paарды. Oon eleen polgaş, tedir kirip kel-di.

—Men-taa pir janзы cybe po-dap алдым, парыp symelezip кө-eelem, uruum—teeş, ававыс Al-vancy-pile унyp coruur tej perdi.

—Kaj paарыñ ol авај, pis ам cyny ciir ulus poor-pis—теp, арај ыqlаңајныр, авамныñ edeenden tuttunup алган тур-men.

—Kajam sal! Slerge cem ek-keer teeş, Сары-sep kireel, oоq-lum—teeş, paазымны сыттај тырт-тыр кааş, yne perdi.

Xyn арај kezeelikteј pergen cybe. Po хире арај cybee corvas kizi polгај, кандыq аайлыq cybe poor tep, yzeleen mungарар olur-pis. Oduvustu uzudup алгаş, te-gelenip-tegelenip алгаş, udup cы-дыр алдыс.

Ertten ottup keerimge, аştаар tep cybem cer aaj-cok. Pагај ca-дырымдан yne perdim. Nojavr aj-ныñ uzunda cybe poor.

Pistiñ ol cerge хар eleen сааркан turgan. Cadырдан уңеş, огу-kudu көөрымге, хын саа уңген, хар-ныñ кырың кылајтты хыннеен tu-rup tur. Xat салгын-таа сок, ага-арныñ херели koncuq cылыq tur-du.

Aştаан uum-pile авамныñ or-uun-ce көрүп, kazan-na cem ek-keer poldu tep, ezegilep, көрүп olur-men. Pudum toна pergeş, өөm-ce kirip keldim. Ol şaqda idiim par eves, eezee тырттык pa-gaj majыктааş idiktioј kizi-men,

Picce ырак кылаштаар полzumza, pudumga ыжаş paqlap алгаş, pudumnu kamgalap coruur kizimen.

Ыжаş-таа cунын cыбын peer poor, puttu toraan хаара peer cybe polgaj. Өөмге kirip kelgeş, pudum cылдыр olur-men. Pir тыңнаарымга, таştын cerlikpen хөт-хөт тер, podunun koncuql coon ыды-pile eere-peerdi.

—Paғыp көrem, cуны eere peerdi—тер, uqlam Kaңыj аймаага, yne cygyrdym. Kajnaar-таа paar polza, Pezendej-pile yrgylcy meni corudar ulus cybe. Po udaada paza-la meni coruttular. Өт-den yngeş, cogum cyu polgan cybe poor teeş, yne cygyre peerdim. Xyn eleen pedij pergen poldu.

Ыңай-peer көрнyp, uzup turgan kuuštarnь көрyp, coruj pargan cerlikpenni көрyp turgaş, kancap-la oruktu kudu көre peerimge, arыql kыдындын авам polgaş uqlam eleen-ne uluql cybeler cyk-ter алган corup olurlar. Өт-ce pakкылааş,—pozulaңar-pozulaңar! —tej-тырттыp kaaş, talaş-tulaş-pile utkuştur cygyre perdim. Avamnyң canыnga cooқşуlap kelgeş, lap-тар көрyp turaғымга, oorgazynda şoodaj cykter алган, ыңай peer eleңneen, arнь paaxь kancaar-таа aaj-cok teride pergen pazыр olur.

—Cуны ekkeldиң, авай, kajың алдың—тер, ajttығыp tur-men.

—Ыттава! Taraa tur! Ciir-sen, kulugur—тер, авам caңcaj тырттыp kaqlды.

—Ынca хөj taraaнь kajың алдыңар, авай, cor koncuql şымvaj cybe poor—тер, амыrap tur-men.

—Kajың-таа алган polza, sende хамаан-pe! Харың ыттава, хоорup ciir-sen—тер, ававыс paza caңcaj тырттыp kaqlды.

Ававыс, uqlavыс pisti uktup алган ceribiske yr polvajың, cadyғығыстың canың-ce кылаştaj perdiler.

Pister-таа soondan ederip cygyryp olur-pis. Taraazyң oorgazyң-

dan tyzyrvejin, cygy-pile kaды araj pedik cerge olurup алды, хен-dir argamcзың сезip алды. Pagaj сөөскен таңзаныңа kuzum-pile xolup tooraan ыжазың toldur tip алгаş, puruladyr таакрыlap olurlar.

Ындыql polza-таа, sezingen cybe ыскаş yrgylcy ыңай peer көрнyp olurlar.

—Ce! Po taraadan oduška picceden kaap алгаş, appaғыp şыqlap kaal—тер, ававыс ынca tidi.

Pister uqlavысты manavajың, şoodajың askың ceze тырттыp алгаş, oduška ura тырттыp алгаş, хоорup egelej perdibis.

Ol arazynda ававыс-pile uqlavыс şoodajларың көдыryp алгаş, ырадыр кылаştaj perdiler. Ekkelgen taraaнь ыжаş toorzunga хар тыşpes cerge appaғыp салыр каағы ol tur-ијin тер podap kaqlдым.

Taraavысты paakka-sokka хоора тырттыp алгаş, ol olcaan тазыгажыңдыр tajnap olur-pis. Ol хынны хынzedir taraa хоорup ciр, харың picce амыrap хынzedibis.

Ol ынcap turubusta хын eleen kudulaj pergen cybe. Taraavысты хоорup ciр olurubusta, cerlikpen eere perdi. Onu тыңнааş, ававыс хер-xenertten coзuj perdi. Mentaa yne халыр kelgeş, көөрымге, уş aattыql kiziler corup olur. Ooң camдызың көөрымге, tyzymetter ыскаş poorga, korga-korga өөмce kire халыр keldim. Avam—кым tur, oqlum—тер, ajttырды.

—Та, aattыql уş kizi-le tur—tej тырттыp kaqlдым.

—Tadaжым-ыңай, at poldubus—тер, авам-pile uqlam korga хона peerdiler.

Ol ынcap-мынcap turubusta, tyzymetter aadyң paqlap kaaş, өтce кылаştap olurlar.

—Ojt! өтде кым paғыл, ыдың aj-te, sadaraan kulugur!—тер, хөреktej turlar. Pagaj ававыс өт-den yne cygyrgeş, ol tyzymetter-ни көргеş,—амыр-la, амыр-la—тер mendileзip, edeen catkaş сөgyryp kaqlды.

Ol tyzymetter mendileşken-таа

сүве сок, консуој хорадар, сүве
ыттавајын, өөј-се уојландыр па-
зыр олурлар.

Pis-taa olardan kortkaş, pagaj
cadьрьвьska kire cygyrgeş, өөј-
нун торазыңа төрт-тажактар тоң-
гајыр сьдыр алгаş, көргылеп сь-
дыр-пис. Tyzymetter pagaj cadьрга
kirip kelgeş, kezек ыттавајын
turgaş, хөректеп-ле yndyler.

—Амырлаан-умурлаан, авьјаас-
тыој кулугурлар! Peer тыннап ол-
урунар, консуој тора-өлчыктер!

Pireezi turgaş, taraa-ce ајыт-
каş—po кьмнын тараазын ар ал-
гаş, хооруп сип олур-слер?

Pireezi pistiñ ornubuska тын-
са теп харьылај тырттыр каөйдь:

—Kizi pilbes eves, kazan, kajaa
taraalyoј corзuk, polar. Uzun-coo-
dunun taraazьn oorlap алгань ол
tur.

—Uzun-coodunun taraazьn oor-
lap алганьнарьн тартыој өссур ол-
урунар, jadaraan ешпилер!

Ававьs səgyreeş,—oo, kajьn ьн-
дыој poor, teergim! Po хоorgan
taraa polza, kyzyn сьыр алган
mazaktьn артты тур-ijin—tidi.

Хааş tumcuktuoј, kizi tyrzyzyn
oskungan Taş-calañ paskaktanьp
olura, авамнын сапын-се paga ьс-
каş cookşulaj халыр келгеş,—Аа,
суу-се? Jadaraan кулугур! Sen
oorlavaan polza, кьм алыр сьвел?
Cugaalap olur, кулугур! —teeş,
авамньn pir тазьды. Авам ојтта
ратыр тушты. Pis-taa kortkaş, ону
көруп cadaaş, tongaja perdivis.
Pyduy көруп сьдарьмга, ававьs
ханьырај pergen tumcuun pagaj
ceñi-pile codup, карааньн сазь
saagajьндыр төгылген, консуој
ьојлаан olur.

Ol arazьnda Taş-calañ kulaam-
dan tudup алгаş—аван po taraa-
ньn kajьn ekkeldi, cugaala—tidi.
Men кьзыдыр cer-le ыттавадым.
Ol arazьnda tyzymetter тура ха-
лааş, өөјнун иштинде суу-хөө сь-
вени рьдарадыр октар, taraazьn
tilep turlar.

Өөјнун иштин көргеş, сьве тыр-
пајын, өөјнун таштын көре перди-
лер. Ol ьнап турунда, темги та-

рааньн eezi uluoј kara salдыoј
cuduruk paj cedip keldi. Olar
pistiñ cadьрьвьsty teskindir кьл-
аштааş, paza-la тыппадылар. Тыр
cadaaş, canar теп турунда, тызы-
metterниң пиреези eleen ьрај per-
gen холун pulgaj тур.

Tyzymetter-taa ьнаар cygyrзy
perdi, men-taa olарньн-pile кады
cygyrdym. Ol кизиниң сапыңа се-
де peerimge, uluoј cym харньн
orttuzunda iji şoodaj taraань
хөөр каан сьдыр.

Taraань харньн иштинден тызы-
metter ушта сөөрттыр алгаş, темги
eezinge тузаар perdiler.

Uluoј kara salдыoј ашак taraa-
зын şanaаңа салыр алгаş, ettep
coruј paardy.

Хажьран taraавьsty алгаş paарь
ол тур, ам paza аштаарьвьs ол тур
теп иштимде podap тур-men.

Tyzymetter ol cerinden eep kel-
geş, авамньn tagьn concup, pas-
тыр, toramcьlap egeledi.

—Jadaraan кулугурлар, oorla-
ваан polзunarza, po-pe? Cyу sa-
гьстыој улустун сьвезин oorlap
ekkeldiner, jadaraan кулугурлар?
Po кулугурларньn sa eriidep турар
сьве—teeş, ававьs-pile уојвавьs-
тың холун xylyp алгаş, pottарь
aattарьn munup алгаş, murnуң-
га syryp алдылар.

—Ettep-eriideer, өлырер-cidirer
polзunarza, маңаа pagaj cadь-
рьм, өл-саңагаş уруојларьмнын
сапыңа pottандьрыңар. Men kaj-
naар-taa parvas-men—teeş, ава-
вьs олуруп алды.

Pir tyzymet халыр келгеş, oor-
газын-се кьмсь-pile oraаштыр şар-
каş, argamcьзыньн узунга па-
гај авамньn paојлар алгаş, corrup-
tu. Corup olura, oorgазьн-се cu-
duruu-pile pir tudustu.

Pagaj ававьs tongaja тызер cas-
каş, araj poorda ьзырыңаş, oruk-
tu kudu pagajтыр падырты.

Уојвавьs Alvancь—po өл-саş
уруојларньn кансаар сьвел, olарнь
тора өлырер eves—tidi. Pir tyzy-
met—хоş jadaraan кулугур! Ам
сактыр keldin-pe? Po тора өлчык
сьвелер өлзе, өлгылеј-ле pergeјler.

Şynyn sugaalaarga, olar özyp to-
rugur algaş, cunu pydrypterleril?
Olar paza sler ы́şkaş oor cybeler
polur, Ы́jnaan. Ы́ttavajьн, кыла-
тар olur, kulugur—teeş, oorga-
зын-се pir ystyrgeş, oruktu kudu
syrgen mal-magan ы́şkaş сы́вгыр
algaş paardyлар.

Pister ававьs polgaş uoıvavьs-
ty algaş paarga, pagaј cadьrvьs-
tyң сапыга ы́-сы́лыoј сы́дыр kal-
ды́s. Ol tyne paza-la ававьs
cok, pottarьvьs caaskaan тоңur-
tozap, aştap-suskar хонduvus.

Ававьs-pile uoıvavьs pir tyn,
pir хун polgaş kezee pat turup-
kan, arьн paazь paгva ы́şkaş ы́-

кылај pergen, ton хер-сы́н кан-
ныoј cedip keldiler.

—Po cyner poor avaj—ter aјt-
tyrды́vьs. Kezek ы́ttavajьн olura
—kulugurlar caa-la şagaajttady-
лар. Уş eşkyvystың ijizin şitkel-
torgaal teeş, pyлаaj perdiler. Am
ta, канcaar cybe-Ы́jnaan—teeş ы́oј-
lарть. Pis paza ы́oјlap tur-pis.

—Cer-le am канcaar pis avaj—
tidim. Avam—канcaar poor, Pe-
zendeј-pile seni po orustarga хө-
lecciktedir poordan eşke, кандьoј-
taa arga cok tur, uruoıларьm—
tidi.

Moон egeleeş, men хөleccikke
8 харььmda kirip egeledim.

T. Peozi.

Stalinnьң accьзында

Сьrgальмннъ, өөрыşkымннъ
Сьргьк хуну—Stalinnьң accьзында
Өөгүр ханмас, сьргар төтpes
Өөрыşkылој хөoјлер cor-men.

Өөрыşkылој curttalgamннъ
Өндыр хуну—Stalinnьң accьзында
Бrlap-şoorlap maga ханмас,
Бrlьoј-şoorluoј хөoјлер cor-men.

Arat connuң сьrgальмннъ
Aldьн хуну—Stalinnьң accьзында
Ađap сөoјлер sanap cetpes
Amьr corgaar хөoјлер cor-men.

Aştьrvajьн хьreziriniң
Alys-tөzy—Stalinnьң accьзында
Kyzeen soruum—caagaj сьrgal
Хьnden artтык сьргьр tur.

Torulvajьн хьreziriniң
Tolu төzy—Stalinnьң accьзында
Caagaj сьrgal tujulun-се
Candьr paspajьн corup or-pis.

Mөge кьştyoј хөoјзыldeniң
Mөnge төzy—Stalinnьң accьзында
Ekki сьrgal eccizinge
Endeoј cokka cede peer-pis.

Uran cogaal

Eleŋ tyreoŋ arttɔ̄ɔ̄skɔ̄nɔ̄n
Eelɔ̄es kɔ̄ldɔ̄r cidir pazar
Maadɔ̄rɔ̄ arat connuŋ
Magadancɔ̄ ɔ̄ɔ̄dal kyzyn

Sajɔ̄ xynnuŋ xereli-teoŋ
Sajɔ̄nnatkan uran-cogaal.

Tarlal tyreoŋ arttɔ̄ɔ̄skɔ̄nɔ̄n
Tagɔ̄n tɔ̄rtɔ̄r kelɔ̄es kɔ̄ldɔ̄r
Tegynyn tamɔ̄zɔ̄n-ce
Tegerezin ɔ̄irɔ̄ip turar

Хамык connuŋ ɔ̄ɔ̄dal kyzyn
Хайныктырган uran-cogaal.

Aas-keziin caalap algan
Amɔ̄r cɔ̄rgal keryp coruur
Pygy connuŋ ɔ̄uptuzunuŋ
Pyzyreldioŋ kyzel soruun

Tujulunga cedirer teen
Tujaa-xerel uran-cogaal.

Cɔ̄rgar xanmas cɔ̄rgalaŋnɔ̄n
Cɔ̄rɔ̄k caagaj xyny polgan,
Oeryp xanmas oeryɔ̄skynyn
Otkyt ynnyoŋ ɔ̄r polgan

Arat connuŋ setkilinge
Ajan polgan uran-cogaal.

Lopsan-sambuun.

Uluoŋ-xemim

Sajɔ̄ taŋnɔ̄n xerelinde
Sajɔ̄nangan erttine-teoŋ,
Caagaj cɔ̄rgal turlaa polgan
Carɔ̄r polvas Uluoŋ-xemim.

Kaɔ̄pal sɔ̄nnar arazɔ̄nɔ̄n
Kaas caraɔ̄ xeezi polgan,
Kara turujaa yny tolgan
Kaap polvas Uluoŋ-xemim.

Eriin turgaar, ɔ̄ɔ̄ɔ̄n turgaar
Elɔ̄ek syroŋ sɔ̄nmas polgan,
Aŋɔ̄r kuɔ̄tar yny tolgan
Arɔ̄oŋ kɔ̄lan Uluoŋ-xemim

Oerlezip cergeleɔ̄ken
Odyrek kuɔ̄tar, kas-la kuɔ̄tar
Ory, kudu ɔ̄uuzup turar
Oergyn telgem Uluoŋ-xemim.

Telep caagaj cingir nogaan
Tergynnernin tozy polgan
Palɔ̄k pajlaa sɔ̄nmarlaɔ̄kan
Magadancɔ̄ Uluoŋ-xemim.

Ulaj-ulaj patsa, patsa
Uluoŋ Sovet curt-ce kirgen
Uluoŋ-xemni saktɔ̄rɔ̄mga
Uvam ɔ̄ɔ̄kaɔ̄, tunmam ɔ̄ɔ̄kaɔ̄.

T. Sarɔ̄oŋ-ool.

Aas-kezii

Anaj-kara cazyndan-peer,
Avam accam kattaj oŋeɔ̄,
Araa cok polgan kɔ̄rɔ̄ndan
Aaldar kezip ozyɔ̄p keldim.

Ovyr, arɔ̄ curttaɔ̄mga
Oskys jadɔ̄ kyzyr podum

Oskelerge eɔ̄tenci poop,
Ory keryp tyrep cordum.

Adavɔ̄s, ijevɔ̄s oŋen,
Amɔ̄ttanga kɔ̄zɔ̄k polgan
Alɔ̄ɔ̄kɔ̄lar xeoŋkyjler,
Aalga cerge uzuraɔ̄r,

Aзъој кыстың сьварь-теој
Аар перgee таварьшкан
Іштивисти цугаалазър,
Ішкirttinip ьолашкылар,

Sakpak aldъ carыlgъa
Сагьннаp-таа, мунгарар-таа,
Салъм-сажаан кандьој роорун
Saktъp манар corgulaan-pis.

Өрү көрвeјin tyrep coraan
Өskys jadъь ooldарьнга
Өршсеel polган хавьжаалъој
Өөрышкунуң саагај хуны—

Oktargajda теңnelge cok
Oktavрънъң хувискаалъ
Orus curtтан capтъp yngeш,
Occalандан carъp алгаш,

Aзъој tyrep көрyp coraan
Aзъ-tely шupтubustun
Adaвъs роор, ijevис роор
Aas-keziin еккеp перген.

Өлүр cider pagaj coruk,
Өskys kalъr tyreer coruk,
Pyryn мөзүн төнген тур теп
Mөnge carъьн салъp перген.

Revolus tiilep yngeш,
Idер calъь ooldu-кысты..
Evileldiң шeriindibe
Elzidip ap egeledi.

Arat namнъң салгаксызъ
Arevege kirip алгаш,
Aзъој pagaj covалаңдан
Adaанъm ap хььm ханган.

Edirekter өзyp төрыр
Eerem хөlder хажаазъ-теој.
Aзъ-tөldyn—oolduң, кысты..
Aзъradъr каважъ-теој,

Evilelge kezигyn роор,
Eres omak, азък сыгък,
Erttem nomнуң оруu-pile
Eoлiш тibes corup or-men.

Areveniң төрыттыңen
Anga тугаар хыннеринден,
Kezeen шаoда uttundurvas
Kezigyn роор torukkaштың.

Aвам, accam көрyp corbaan
Aas-keziin көрyp curtтаp,
Arat conга idegeldioј
Aldъn ышкаш kaadъr poldum.

K. Erencin.

Tөnen шilgim

Шulu podun, төлем сыньн
Шutkup kutkan terioј шьпкан,
Tөskel-le cok cykтыp турар
Tөnen шilgim taan-na caraш.

Kазьргъ-теој celzip kelgeш,
Kastaj тырткаш, paoлap kaarga,
Xалаoј cokka саваp турар
Kalcan шilgim taan-na eres.

Aралcaalap celip-celip,
Askъm sal теer төnen шilgim,
Aldъь-ystyy шьnaalарнь
Amъr podap celer шilgim.

Тькка-тькка celip-celip
Тьньm sal теer төnen шilgim..
Агъ-өвыр артън-сыньн
Aнаa podap азар шilgim..

Uzurazыbышкын

(УЛАНСЫЗЫ)

Pir cazyн tilenip coraaş, oruka pir oolga uzuraşkanымдан peer eleen yr appargan cybe. Pistin oran-taңdыbыsын аң-meni jadы kizige азы-тэруурынун pir kolduoy cyuly poop coraan. Pir kattap aңnaar teeş, cagyрlыoy roomnu cykteeş, canғыs toruoy aadымнъ mungaş, samdar хөrek-teezimni ketkeş, uluoy taңdым-ce corttup yner tep tur-men. Coruur tep turumda, авам тургаş:

—Oran taңdыnga ekkі calvarъp coruur-sen, oqlum—teeş, kыды ysteli pergen kara хууңcугаşka sydyn алгаş, toс-karaa-pile төrt cyk-ce caşkaş,—„ak paaştyoy ал-дын taңdымга, ak syt cazyм caş-тым“...—tep pydyu cugaalap, tejlep tur. Ol şaqda kiziniң cybe pilvezi ындыoy turgan tur-ijin. Aalымдан ynerimde, авамнън aajың-га kirip, artтыş-pile saң salgaş, roomnuң askын artтыzap алгаş, aattangaş, uluoy kara-xemniң paaзын şiolej corttup corup-la kaoy-дым.

Kat-cimis, хадъ, peş şыpkan pөkpек kara taңdынън edeen-ge cedip kelgeş, iji uluoy ezimnioy tajganъ cara хар patkan kaşpal kara өзenniң unun өry eleen өry cоктаaş, cокpайъp алган турган uluoy көк peştyң canыңга тыşkeş, oдаoqlaнъp алдым, уş porbak таş ekkelgeş, ozuk кылгаş, ot ottulup алгаş, kara şajымнъ хайындыргаş, peş tezyнге olurup алгаş, şalyrtkajындыг aarttap olur-men.

Ol olurumda, aadым kulaa syvyrenejnip, kudu көрөp tur. Picce polganda terepci salдыraj tur. Xaja көрөp keeringe, coldak kara

poozun cyktep алган, uluoy kuu taalyнън artтынъp алган, аңсы хар idiktioy, coldak kuu хөrek-teeştioy, podu mөge şырак şinci-lioy er ezeri şыгыrtkajындыг corttup olur. Ol-la corutkaş meen odaamga keep тыsty. Aadын ында turgan şette paqlaaş, taalyнън tyzyrgeş, aadынън canыңга салъ kaaş, men-ce кылаştap olurda, Тыванън jozuzunda podundan uluoy kizini mendilep, murnaj хyndyleer uzurluoy tep caңсыkkan aazyм-pile, mendileşkeş, көр-yp olurарымга, enir сыын араат-тан-teoy халдаp turgan cybeni iji egin paazyндan tutkas, ol хөm ыскаş, pet кылдыг oktapkaş, хостuoy corgaar pazыp coruj pargan er ol poldu.

Meen-pile mendileşkeş, oдаoq kыдыңга keep olurgaş, solagaj idiiniң koncuzundan sөesken таңzazyн ušta тырттыp алгаş, таңzazyнън азык, tunuun pilip pir sorgaş, хojundan таакpызынън kuu алгы хавын уştup ekkelgeş, таакpызын tikkeş, purunajындыг таакpыlap olura men-ce таңzazyн sungaş:

—Kajын yндың, kaaş хонup corsen, olcaloy corsen-pe?

—Caa keep тыşkenim-ne po.

—Aңnap egeleeninden peer yr polgan-pe?

—Cok, caa-la egelep coruur kizi-men.

Po kizi-taa tergiin аңсы kizi polvajын канcaar. Meni edertpejin, kaapkaş parza, konuoy хомudancyoy tur tep podap, meni ederttip al tep tileer teeringe, paza ep cok poorga:

—Am kajnaar aңnaar-sler, kazaan coruur-sler?—tep ajтырдым.

—Pis pottarъvъs po tyzymetterge, ak solaannarga kyş cetpes-pis—tidir.

Ol kiziniñ ol cugaazъn тынааş, sagъzъm ciktii koncuoq, өөreen-taa cybe-teoq, talaşkan-taa cybe-teoq appargan.

Añnap coraaş, añ тырраанъvъs sagъzъmga-taa kirvejin, cyoq-le ol kiziniñ cugaazъnъñ tugajъn podap cыtkaş, udup kaap tur-men.

Karangъ imirde turgaş, añnap corruptus. Özennerni öry ap, kattarnъ kыrladъ ap, kuu ыjaşъ тыrs kыvajъn, kurgaoq cerni tirt kыvajъn pazыр coraaş, uluoq kыrnъñ kыrъnga unyp keldim.

Köryp turarъmga, ak харъoq taj-galar paazynda aldyn sara-la хyn cap-caa теер kelgen tur. Tuzum-da arganъñ kыдында kezek ыjaş cirii ojbakta pir хylъys unyp kelgen oottap tur. Kadъoq sigenni kaqъzъrt kыvajъn, cыncak sigenni şыbъrt kыvajъn kedep coraaş, pic-cii tektыр kыrъnga koncuoq ajaar unyp kelgeş, roomnun pudun cerge şaşkaş, şygaap undyryp keerimge, añ-taa room askыnda-la ыşkaş poor kelgen. Roomnun mazъzъn pazаръmga, taars teen soonda, artъnda-la pet teen ыşkaş polgan. Añ-taa kaaş xalaaş paşыр uştu. Odaoqga cedip keerimge, ezim teerge, koncuoq uluoq şыbъnnъ uzurup algan, uluoq odun uzutkan, eedin şışteen olur.

Тыркан олсавъсты тер-тенге улеşkeş, хар сапыртъvъs.

Аалъмнъñ murnunga ыncamъncа cerge corttur orgaş, авамнъñ өөн-ce көөрымге, ot-kөs cok, artъnda-la sook cybe ыşkaş көstyp tur. „Po kandъoq aajъoq cybe poor“ kыдыр podaaş, тыrgeen corttur cedip keldim. Avam teerge, aaraan мыръñaj-la харък cok cыдыр. Арнь teerge, ak tos appargan. Izer-ciir aaş-cemi-taa cok, көzыр-karaktaar kizi-taa cok. Хөөккыj ijenin амь-тынъñ ажьылдан кансар uşup алыр cybe poor teeş, podap cadap-la kaqъdm,

añmнъñ eedin tylgeş, oon izioq mynyn aarttadyrъmga харъñ am арнь өñ kirip, cugaazъ unyp keldi. Ыncap olurumda, таştъñ aattar tavanъ tidireen soonda өө eziinde taozъap keldi.

—Өoqde kыm paşыл, peer unyp-er!—тер каръzъ koncuoq yn undy. Сырваş teeş, тыrgeni koncuoq unyp keldim. Та cyu tuzaaldъoq kizi, cangъ-la cybe poor-оñ, тыr-zygyr şыrajъoq kizi plr eştioq cedip kelgen, ezik askыnda aat kыrъnda tur.

—Po хyn sagъrcъ suoq tyk kagar, añaa paş, am toraan pat, oon ыñaj kыm paşыл, paза алgaş paдыpa paş!—tidir.

—Ааръoq-arзъkтыoq polgaş am po udaada para alvas tur-men-ыñar—tidim.

—Seen aаръoq-arзъkтыñ kыmga хамаан cybel? Ыттаважъñ cede per, ыт!—teeş, serde-taa cok, aadyн eej тырттыр paş cыдыр.

—Авам aаръoq kizi tur-men, сапында өске kizi-taa cok, paşыр şыдавazъmнъ ажъtkap көреjin, cangъs хyn po еves—tidim.

—Ekki ses karъыр tur харъñ! Kыmнъñ cybezin kыльр peer tep turar cybel, pol—teeş, aadyн eej тыrtkaş, men-ce karak-kulak cok хap cedip kelgeş, tap perip cыдырда caldanъp cыtkъzamza, kыm-cъ-pile pir хap corda, aady men-den хojgaş, ыñaj polgaş, kattap kaktъpvajъñ paardъ.

Temgi „kызыl orustаръm“ sagъzъmga kirip keldi.

—Polarnъñ ыт, kuuzu еves, cop хораннъoq cybeler poor-po, keliñerem харъñ!—teeş, сапында cыtkan paldым segirip алыръmga, temgi coluk podu keliñinden kortkaş, ezin-ce көргеş:

—Tut po cybeni, cyge tur-sen, тыrgen tut!—tidir.

—Keliñerem харъñ!—teeş, iji puttu xere tepkeş, turumda, ezen-gi kыngъrt теер. Köryp keerimge, kadъ añnap coraan eres tidim ezim poldu. Temgilerniñ сапынга cede pergeş, koncuoq tidimi-pile:

—Cyge kalcaaraj tur-sler? Sler-niñ ындьој тураңарда аазылаар хөлуңер ертең. Kalcaaravaјың ырап coruңar!—tidir.

—Sler ыттaрны көрүп турзун—teeş, хая көрны-көрны coruptu-lar.

—Тартыој узураşkaj-pis-aan ха-ғын—tidibis.

Cas teerge, şaојныñ төрт ergil-deziniñ ең-ne ekkі, ең-ne onza yjezi polur cybe. Onu кым суу теп маргызар poor.

Pistin curttuvuska polur castar polza, ыкка сагај, kiziniñ setkil-sagъзын ындьндан хаяндьгьр кеер. Ыјаştарныñ pyryzy cingir nogaan poor алган, şuptu-la cy-beden ојун tilep turgan ыşkaş, şalgыnga cindineјnр турар. Аръој-lарныñ ішінде кааş cyzyn кууş-tar ciineјindir алдырган, ооң іş-tinde tangaar ertten uzup турар кара-turujaаныñ yny кыңгырткај-ныр турар polgaş өtkyt yңnyoј pora хек теп kajgamcык кууş, ektin cайгаан, ында, мында ајап-ныој кылдыр edip turgulaar polur. Kizi sanap cetpes janъ-pyry өң-nyoј cecceкter cerniñ кығын каас-тар capты pergen cыдар. Castың po pygy pajdaldарь kattyзьр кеер-ge, ооң magалың, kajgamcык ca-раş саагајың kizi сөс-pile cecce сөөleer арга cok, koncuoј curuk-cu kizi-le curup көргызыр şьдаар poor.

Сагырccыныñ tyzymetteringe кактызьр турганьмдан peer уş ыл polgan, tyzymetterniñ odaga-cinzezin ар кааркан ује cybe.

Pir şык кыдында хавак кығы-га туруп алгаş, castың magалың sonuurgap tur-men. Meen adaam-da хавактың кығын, iјin тургаар ак-ак хојлар oottap cокtap олур. Olарныñ soonda toruoј aattyoј uruoј corttup cокtap олур. Cook-şulap keerge, көөрымге: тозур кара карактыој, ак şьрајыој, ciң-gezек сыппыој, аныјак uruoј pol-du. Meen санымга corttup kel-geş, ыт cok tur.

—Kaj paарыңар ол, туңмам—теп ајттырдым.

—Cok, хој paазь тозуп cor-men. Syny көрүп турағыңар—ол, аккым,?—teeş, xylymzyrep tur. Uruoјnuñ арның-ce удур көре каартагымга, cyreem şimirt tidi.

—Caskъ ceccektiñ caraş саа-гајың magadar, sagыş өөрттыр турарьм ол tur-iјin—tidim.

—Ceccek көргеş, өөрыј peer, setkilner uјan, cыmcaa koncuoј tur-ale?

—Ooң кығынга seni көргеş, ka-дыој cyreem cымырткајныр tur—teeş, uruoјnuñ саыңга cedip kel-geş, тын tudup turgan xolun ты-ны-pile kadъ tudup алгаş, tur-men.

—kizi көргеş-le şimirt кыны peer polza, кандьој cyreem теер poor онu—teeş, xylymzyrej-aarak şala şaојзыргай cybe-teoј kudu көрүп тур.

—Kizi polganny көөрге, kajың şimirt кыны peer poor-iјik. Caң-гыс seni көөрымге, ындьој cybe tur—teeş, uruoјnuñ xolun ulam тыңзыдыр tudарьмга, ол xolum-dan egeleeş, turgan eedim cымырт кылынды.

—Ciktioј-le, cybe tur ale—teeş, uluoј тынды.

Kajывыс-таа ыт cok tur-pis. Ol polza, kajывыстың-таа yny cok izioј ынакшылывыс polgan. Ындыој ынакшылы cyrek endebes poor cybe...

Murnunda көрыşsyvyssе-таа, po-dubustun podalyвысты ileredip cu-gaalaşpajың, ынакшылывысты хө-reewiske şьојзар алгаş coraап-pis.

Oon egelep хөрекке тырлыр co-raап ынакшылывыс poor-poor са-лыпкан суој ыşkaş attыгыр, aas-keziktiој, uluoј амьдыралывыс ege-leen.

Odaga-cinzezin ар oktaza-таа, arat connu ak-sargъ ыşkaş sorup meļcyvy-şaan turgan feodal ide-getterniñ хөреңгизин хавьгьр, ol-арныñ тазылың тура тырттыр oktap турағыныñ izioј tylyk yjezi cybe.

Uluoŭ toruoŭ aadŭm mungaŝ, kodan tolŭan xoj malŭmnŭ kodanŭndan yndyr syrgeŝ, kadam oottuŭ cymynge apparŭp kaaŝ, podumnuŭ revolustuoŭ nam, ca-zaamdan tŭpsŭp pergen, aas-ke-ziktioŭ amŭdŭralŭmga corgaarla-nŭp, xereem azyk, karaam syŭk xap canŭp olur-men.

Aalŭmga xap keeringe, paŭ-la-aŝta iŭi aat paŭlap kaan, paaŝ-tarŭn sawap turlar. Өŭge keeringe, evrop xeptioŭ, ak ŝŭrajlŭoŭ, anŭjak ool olur. Oolduŭ arnŭn kɵɵymge, pir-le cerge kɵrgenim ƚŝkaŝ, cugaalazy-cugaalazy keeringe, ŝaanda men tilenip corum-da, avazyŭn ederip coraaŝ, meen-pile uzuraŝkan ool ol poldu.

Cugaalaŝpaan cugaabyŝtŭ cugaalazyŭp, kyzyr aalcyŭnŭ xyndylep najŭrlatkaŝ, ooŭ ynelioŭ cugaazyŭn

tyŭnap, xereemge ŝinirip algaŝ, corutkan-men.

Ol ool tilenci coraan meen maldŭoŭ paj polŭanŭmnŭ kɵrgeŝ:

—Ekki curttap turar tur-sler, moon songaar moon-taa arttyk ekki curttaar-sler—teeŝ, coruj par-gan.

Cookta caa kozuundan ŝigen kezer maŝina sadŭp algaŝ, canŭp olura, paza-la ol oolga uzurazy perdim. Suurzuŭp pazyŭn-palgat, kazaa-xoraa tudup turarabyŝtŭ kɵrgeŝ, piŝtiŭ MCAE-niŭ azylyŭnŭn tugajŭn cugaalap perdim.

—Slerniŭ oonar koncuŭoŭ ekki tur, oon arttyk ekki cybe am-taa murnunarda—tidi.

—Piŝtiŭ suurubuska, meen pazyŭmga keep kɵer-sler—tidim.

—bjaap-la kelir-men—teeŝ, xap corruptu. Men-taa paza corruptum.

Caa ыrlar

Аньжактар

Sezy Kara-kыстың. Ajałgazy A. Kөk-oolduң.

Aldы cyzyn maldыoı connuң
Амьr corgaar.ooılu, кызы,
Арат namның soon salgaar
Аньжактар pelen-ne-pis.
Am-taa puruңgaar, eęter!
Am-taa cediіskin-ce, ura!
Omak, sergek malcыn connuң
Orlan, eres ooılu, кызы
Oran curtту kamgalaarda,
Onza-la-pis, pelen-ne-pis.
Am-taa puruңgaar, eęter!
Am-taa cediіskin-ce, ura!
Cerlik feodal artтыbьskынын
Ceribisten uzutkaar-pis.
Ceribistin aзы xereen
Ceccekteldir xөoızyder-pis.

Am-taa puruңgaar, eęter!
Am-taa cediіskin-ce, ura!
Аньжактар pister polza,
Atkan ook-teoı kyстыoı-le-pis.
Ajdyң cырк cыrgalanga
Ara тыspejin ceder-le-pis.
Am-taa puruңgaar, eęter!
Am-taa cediіskin-ce, ura!
Аньжактар uruoılarnың
Artтык ыnak adazy par.
Adazyның adы polza,
Arat namы teer cybe.
Am-taa puruңgaar, eęter!
Am-taa cediіskin-ce, ura!

Curttum po tur

Sezy polgaş ajałgazy A. Kөk-oolduң.

Sajзырал-ce xөoızyr orar
Saktыp cetpes өөryşkylyoı,
Sagь-setkil corgaar curtтum
Sajaan polgaş taңдыm po tur.
(2 kattap).
Arat conu ыrlap ęoorlaan
Амьралдыoı curtтum po tur,
Анај, xuragan теşkileşken
Ајаң ықтыoı curtтum po tur.
(2 kattap).

Ceccek cimis pyrgep ыpkan.
Cerim polgaş curtтum po tur.
Cele xөne tolup turar
Cedi cyzyn malым po tur.
(2 kattap).
Agaарында puludunda
Aeroplan uzup turar,
Авам ышкаş ыnak curtтum
Am-taa ulam telgerezin!
(2 kattap).

Cogaalсылар

(Sezy Kara-kыстың. Aјalғазъ Munzuktun.)

Qlus хөjnyn хөңnyn cazaan
Uran сөstyn yner төzy,
Сағьнғьрь ғыlғараңај
Саһьмньој-la cogaalсылар—

ooldar, кыстар.

Arat connu хөңny polgan
Ajan сөstyn yner төzy,
Cadagan-teoј tapтьој yнnyoј
Cajaannьoј-la ыраазьлар—
ooldar, кыстар.

Xөj-le connu corgaaratkan
Xөoјlyoј yнnyn yner төzy,
Kөryksencioј тыңnaksancьoј
Xөoјzymcyler ooldar кыстар—

ooldar, кыстар.

Maadyрlyoј temisseldin
Magadancьoј tiilelgezin
Cajьnnandyр curup turar
Calar ot-teoј uran cogaal—
uran cogaal.

Ulustun aas cogaalb

Хайралық Кара-көгел

(ULUSTUN TOOLU).

Syt-talajnyñ kыдыñ ezeleen, Symbyr-uulanıñ paarın curttaan, kalcan pora aattıy, erniñ ekkizi Хайралық Кара-көгел теп er corup tur.

Kalcan pora aattıy Хайралық Кара-көгел teerge, Самы тiptiñ kында саактыга cаргызын алыс-пас, сарынныгын алынга тыспес kajgal eres er cybeñ-irgin.

Арында теңнер-шинер хавырган ala-pula сыроулы, өвүгүнде теңнер-шинер хавырган өle-pula сыроулы, tozan aat tolганыр cetpes, ceden aat celip cetpes tokkulcak ak өргеeliy cybe tur eves-pe.

Cedi хонур аңнаар cedi Корзайты тајгалы, алды хонур аңнаар алды Корзайты тајгалы cybe tur.

Erniñ ekkizi Хайралық Кара-көгелдиñ kalcan pora aady teerge, oran telegej kында tyktyy tabannyı cybe теңнезіp көрbeen aat cybeñ-irgin.

Art polган alcajган, хем polган keldejgen, aj-sandan, agar-sandan ezerliy, yzen iji kolun-nyy, yzen iji cirimniy, yş kaat хөндүргелиy, yş kaat kudurgaly cybe tur.

Tozan şarь keezi-pile tolгap şidip kыlgан, алдан şarь keezi-pile арғыр şidip kыlgан алдын toppurzak кымсылы, kara xiliñ tonnuı, kara saar idiktiy, kara minci pөörttyy, kady kara caly, kañ polat selemeliy cybe tur eves-pe.

Хайралық Кара-көгел pir ertten turup kelgeş, ara-albattyзын,

аа-şeriiniñ paaşтыңсыз ıdegeldiy ынаыşды арзылаң ak iji möge-lerin kel tep algaş:

—Ајны саазында, хынны ек-кизинде аңым аңнар, ајан coruk кылыр, coruur tep tur-men. Kalcan pora aadyмын таş-tey кыдыр soodup, taga-tey кыдыр kadyр periner—теp cугaalap tur.

Oon ajda cыlda ciir ciir-cimi-zin, poova-poorzaan peletker algaş, uluy uјguzun udup cыдыр ap tur. Iji aјnyñ aldan хонуунуñ eccizinde uluy uјguzun udup тооскаş, xoo-tombuda хојуу şaj-ын izip algaş, teerde şaştakkan temir terek pаојлаазында таş кыдыр soodup kaan, taga кыдыр kadyр kaan kalcan-pora aadyн ezerttep mungaş, kady kara ca-зын cykteeş, kañ polat selemezin aзынга, алды хонур аңнаар алды Корзайты тајгазын-ce cys aattyñ маңын маңnadыр, cys kiziniñ хөмејин хөмејлеp, toptuy та-ын пaaзын pastыр, top cok та-ын аза халдыр унур keep tur.

Алды хонур аңнаар алды Корзайты тајгазынга уне халдыр kelgeş, арь сағынны аңыñ ајт teeş, өвүг сағынга еккер кыры, өвүг сағынны аңыñ ајт-teeş, арь сағынга еккер кыры, аңыñ eedin eet оваа кыдыр cыp, sөөгын sөök оваа кыдыр cыp turup tur eves-pe.

Kañ polat selemezi-pile uzun kuu сырань keze şapkaş, kooşaj тыткаş, аңныñ paaşтыңсыз ады-гыр kara сынны şištej тыткаş, kooş argаны хoora тыткаş, uluy

odaan uzutkaş, uluoy uşguzun udup cıdır ap tur. Udup-udup ottup kelgeş, adır kara sınıp cıpkı, kadıoy sөөgyn kakkır kaarkaş, cımkak sөөgyn sınımirip kaarkaş, eet taoy polgan anın eedin kalcan pora aadınga arttır algaş, pedik taoyın pelin pastır, cавьs taoyın paazın pastır cавьs keep tur.

Aadınga canır kelgeş, ara-alvattıznga eet ova eedin ylepergeş, paza-la uluoy uşguzun udup cıdır ap tur. Ottup kelgeş, — „Er-cangıs kizee eş xerek, ekki aatka ezer xerek cybe polgaj“ — kıldır podaaş, alvattızın paazın cıpkı arylan ak iji mөgelerin kel tep algaş, — ajnı saazında xynnıy ekkizinde cige purungu xyn yner cykty ezelej tereen Tos paazın mangıs-pile adıoy tudıoy, adaan-mөgөj kыlr coruur tep tur-men. Kalcan pora aadımnı taş kıldır sootkaş, taga kıldır k a d ы r g a ş, ajda cыlda ciir cigir cimisten, poova-poorzaktan peletkep periner—tep tur.

Ajnı saazında, xynnıy ekkizinde kalcan pora aadı art polgan alcajgan agar-sandan ezeripile ezertteş, ajda-cыlda ciir aazın-cemin arttıngaş, kadıoy kara cазın cykteeş, kaq-polat selemen aзыngaş, cige purungar xyn yner cyk-ce kakkaş, corup kaar tur eves-pe.

Pir ajnıy yzen xonuunıy turguzunda pedik taoyın pelin pastır, cавьs taoyın paazın pastır, kalcan pora aadı xojup-xojup celerge, xoj-teoy taşar xoorlup caşar turgan cyben-irgin. Iji ajnıy aldan xonuunıy turguzunda toptuoy taoyın tejin pastır, top cok taoyın aza xaldır, kalcan pora aadı xalıp-xalıp celgileerge, kazır-teoy kara taşar k a z ы r t k a j ы r caşar turgan cyben-irgin. Uş ajnıy tozan xonuunıy turguzunda puluttarnıy kыlr-pile, teernıy adaa-pile uzukturup corup olura, uluoy sarıoy tajganıy kыrnga yne xaldır keep tur.

Kalcan pora aadı iji kaat temir kizeni-pile avıj-şavıj kizenep kaaş, xaş soruulduoy tanzazınga xojıoy sarıoy taakpızın tikkeş, xajıladıp sorup kaar, keryp kaar olurup tur eves-pe. Uluoy sarıoy tajganıy paarında, uzun sarıoy xovunıy orttuzunda pir tolgaı toozun corup olurup tur. Oon soonda paza uş adır tolgaı toozun xap olurup tur.

Xajıralıoy Kara-kөгel tos cystıoy kara turanın uşta tırttır ekkelgeş, kөgynıy kajыз corda, kalcan pora aadı kыj-tep tur. Ergeliy ekki aadınnı aзыr talak kы tiskek karaandan ajdı algaş, tınnarga, aadı turgaş — Uzun sarıoy xovunıy askıdan ynyp turar toozunnarnı cyu tep podap tur-sen?—tep ajtır tur.

Kara xyren aattıoy Kadıoy Kara Xyrgyl teerzi ol irgi-pe—tep xarılaptur.

Kalcan pora aadı turgaş, — er podun eres-taa polzunza, eet cyreen am-taa cedişkelek tur. Ol polza, kalcan-kara aattıoy Talın-mөryn-өvygen teerzi ol poor, oon soonda uş adır tolgaı kara toozun polza, aldy paazıoy Amırga-mangıs teerzi ol poor—tep ajtır perip tur.

Xajıralıoy Kara-kөгel avıj-şavıj kizennerin adır algaş, yzen iji kaat kolun-cirimın tınytkaş, uş kaat xөndyrge, kudurgazın tınytkaş, kalcan porazın kыrnıga olurupkaş, uluoy sarıoy tajganıy kudu patkaş, uzun sarıoy xovunıy orttuzunda tolgaı kuu toozunnıy coogunga cedip kelgeş, kalcan porazın askın kulak tazınga cedir cara tırtkaş, tura tışkeş, keryp turarga, segel salı kurlak aşkan, erin salı egin aşkan aşşak xap erttip cıdır tur. Xajıralıoy Kara-kөгel uluoy sarıoy xovunıy uzundan ynyp olurgan uş adır tolgaı kara toozunce utkuştur aldy toppurzak kыmsızın ajga, xynge cedir cajır, uluoy sarıoy xovunıy orttuzunga cedir xaldır kelgeş, tura tışkeş,

cys kiziniñ yny ышкаш uluq kыj-
gызын салып:

—Кажың келген, кажнаар paar
teen, cerniң ceksee, suqnuң suk-
saa cybe-sen? Adaң adaan adың
kымыл, conuң adaan şolaң kы-
мыл—tep ajttыryp tur.

—Ала şokkar aattыq, aldы paaş-
тыq Амьрга-maңгыс теерзи мен
poor-man—tep хaғылааş, — seen
adaң adaan adың kымыл, conuң
adaan şolaң kымыл?—tep ajttы-
ryp tur.

—Syt talajnyң kыдыбын ezeleen,
Symbyr-uulanың paarың curttaan,
Naryn-talajnyң oolu, kalcan pora
aattыq хажыралық Kara-kögel теер-
зи мен poor-men—tep хaғылааş,
—udur kelgen senden-pe, uktuj
kelgen menden-pe? Cajaan cazaan
cuduruk-pile көрзыр-pis-pe,
aзы caas xyler temir-pile көрзыр-
pis-pe?—tep ajttыryp tur.

—Udur kelgen menden polzun,
us-sokkan taptagaldaj көк temir-
pile көрзыулы — tep хaғылап tur
eves-pe.

Хажыралық Kara-kögel kalcan
pora aadyн iji kaat temir kizen-
pile aaj tedir kizenneeş, kadyq
kara cazyн kangыñajnyр турар
kыдыр тыңзтыкаş, aptыра-teq kara
xөreen aza тырткаş, olurup perip
tur eves-pe.

Алды paaşтыq Амьрга-maңгыс
ала şokkar aadyн kizennep kaaş,
kadyq kara cazyн kangыñajnyр
турар kыдыр тыңзтыкаş, ertten тыр-
tkan podu kezeege cedir, kezee
тырткан podu erttenge cedir тырт-
тыр-тырттыр Хажыралық Kara-kögel-
diң өзүп-paarың өттыр teqzin tep
şıpşıp-şıpşıp, салып тызырып tur
eves-pe! Хажыралық Kara-kögel-
diң aptыра-teq kara хөreenge keep
teqgeş, уş ilioј kire perip tur.
Хажыралық Kara-kögel оң xolu-pi-
le ушта тырткаş, uu-caza sokkaş,
uzun sarыq ховунуң orttuzun-ce
oktapkan cybeñ-irgin.

—Адды-тудуоңу, adaan-mөөrej-
ni am men egelejın—teeş, kadyq
kara cazyн алгаş, ertten тырткан
podu kezeege cedir, kezee тырт-
кан podu erttenge cedir тырттыр-

тырттыр, алды paaşтыq Амьрге-
maңгыстың kara cyreen өттыр teq-
zin teeş, şıpşıp-şıpşıp, алды са-
ғындан алдан ulu арыñajnyр, уs-
туу сағындан үзен ulu урыñejniр,
таң paaşы şара-xerel, таş paaşы
сарық şokkar turda, ыşкына-aarak
салып ундырып tur eves-pe. Хажы-
ралық Kara-kögelдиң kadyq-kara
caзының oogu алды paaşтыq Амьр-
га maңгыстың хөreen-ce cedi ilioј
kiir kadaly perip tur. Амьрга-
maңгыс oоктуң тевиinge oјtta ты-
зер caskaş, оң xolu-pile ушта тыр-
ткаş, узун сарық ховунуң orttu-
zun-ce oktapkaş,—ussokkan tap-
tagaldaj көк temir-pile көрзыкеş,
cadaşтыбыс, am cын-ың-pile көрзыр-
pis?—tep ajttыryp tur.

Хажыралық Kara-kögel—cajaan
cajaan iji kызы cuduruubus-pile
көрзыулы—teeş, алдан şары keezi-
pile аргып-şидип тургаş кылган şu-
dak-sodaan ығы-тыгы тыңзтыкы-
лааş, узун-sарық ховуну kudu ал-
зы, алды paaşтыq Амьрга-maңгыс-
pile uktуştur көк теерин хөлben-
ejindir, kara cerin sirinejindir
тешип padыp kaap tur eves-pe.

Tizeeleşken puuralar-teq, хы-
ыртташкан pugalar-teq туруп-tur-
up, segirzip-le ap турлар eves-pe.
Iji ajnyң алдан хонунуң тургу-
zunda accыр-taccыр tutcup turda,
Амьрга-maңгыстың iji cарың ара-
зындан cyktyq kara пуура-teq
көвык уштунуп тызыр tur eves-pe.

Хажыралық Kara-kögel тургаş:

—Po cың poor, ezim?—tep ajt-
тырarga, Амьрга-maңгыс тургаş:

—Ekki erniң eedi iziirge ыңдыq
poor cybe, kicceenip tur—tep ха-
ғылааş, kazyktaptar teerge, kap-
şagajындан алдырbas, tevekterpter
teerge, teziinden алдырbas, мын-
дыq poop tur.

Уş ajnyң tozan хонунуң тур-
guzunda accыр-taccыр, as-kestiң
кыры tutcup turda, Хажыралық Ka-
ra-kögelдиң cарың arazyндан caan-
дан uluq şaqызagar ак көвык
уштунуп caştap турар мындыq
poop tur. Амьрга-maңгыс тургаş:

—Ol cың poor, ezim—tep ajt-
тырarga, Хажыралдық Kara-kögel,

—Eres erniң eedi iziirge, ындьој poor cybe, kicceenip tur—teeş, kaaş teeskindir pœldees, kara cerni sirt kыдыр caas ojttur ty-zurges, Амьрга-mangъstyң хœreeniң кьрынга olura ajttыр tur:

—Olyrer inektiң ханын алыр, ely-rer kiziniң sœzyn алыр cybe pol-gaj, sœqler sœzyn cыл?

—Camby tiptiң кьрында meen cagьrgamga kirbeen kalcan kara aattyq Talъn-mœryn Obygenni ol-calap алыр teeş, yş cылдың turguzunda Camby tipti yş tolgandyр ojladыр kelges, адаан-mœrejni алырның kajъzь corda, sen keep ta-barъstyң. Kalcan kara aattyq Talъn-mœryn Obygenni ezelep ар kœer-sen.

Хажьралъој Кара-кœgel алды paaştyq Амьрга-mangъstyң алды paaзын адыра тьрткаş, алды coo-gaнь kezir şьvadaaş, ala şokkar aadьnyң molduruun oora тьрткаş, paaзын, ekki aattyң paaзы tur—teeş, uluq sarьoј tajganьң кьрыnce yndyr oktapta perip tur eves-pe.

Хажьралъој Кара-кœgel kal-can pora aadьn muna kaapkaş, uzun sarьoј ховунu kudu cys aat-tyң маңың маңnadыр, cys kizi-niң ьрып ьrlap padыр olurarga, uzun sarьoј ховунuң askьnda теер-de şaştьkkan кьзыл тоozun cor-up olurup tur. Ынца-мынца pol-gan cok cide хона perip tur. Uluq кьзыл тоozunnuң uun uqlap cedip keerge, segel salь kurlak aşkan, erin salь egin aşkan кьrgan aşsak edek cadыр sœgyreeş, cugaalap tur:

—Men polza, Kaşpal kara-xem-niң кьдыбын ezelej curttaan, Kal-can kara aattyq Talъn-mœryn Obygen tep kizi-men. Aldь paaş-tyq Амьрга-mangъska ezeletpes teeş, adьoј-tuduq, адаан mœrej кьлгаş, ol mangъska Camby tip-ti yş cылдың turguzunda yş tolgandyр ojlattьrgaş, амь-тыньмнь oskuna cазьр corumda, амь-тынь-ым œrşseep алдың. Iştinden tœry-meen polzunza-taa, iştii-xojumdan tœreen oqlum polur-sen. Aalьm-

dan ynerimde œem eezi izin tap-кьрлыq artтыр kalgan cybe. Амьрга-mangъska ojlattыр тура, аальмньң canь-pile erttip cыткаş kœœymge, œq tyndyynde алдың pagana şancыр каан tur. Алдың pagana ool uruqnuң temdee pol-ur cybe. Ol ool-pile cangъs ije-den tœreen алыşкьлар poop cor-ur-sler—teen.

Хажьралъој Кара-кœgel Talъn-mœryn Obygenniң cugaazyн тын-naaş, Talъn-mœryn Obygen-pile kadь cige purungaар хар-la каар tur eves-pe. Pir aйньң yzen хонu-nuң turguzunda kojgun-teq taştar-нь cuura pastыр, хoj-teq taştar-нь хоora pastыр coraaş, Kaşpal kara-xemniң askьnda Talъn-mœryn Obygenniң аалынга cedip keep turlar eves-pe. Talъn-mœryn Oby-genniң tozan aat tolganыр cetpes tokkulcak ak œrgeeziniң murnuu cagьnda sarьoј coogada ool ur-uq kavajlap каан cыдыр tur.

Хажьралъој Кара-кœgel теерде şaştьkkan темір paoqlaaşka aadьn paoqlaaş, Talъn-mœryn Obygenniң œenge kirip keerge, tœrt puttuoј кьзыл şireeni tœrde salыр каан, хoo-tombuda хojuoј sarьoј şajьn kudup каан, cigir-cimizin telger каан turup tur eves-pe. Хажьра-льој Кара-кœgel aazyн-cemin izip алгаş, ajda-cылда uduur uluq uј-guzun udup cыдыр ар tur. Uluq uјguzun udup алгаş, ottup keerge, Talъn-mœryn Obygenniң caş oqlu yş харлыq, serge keezi ton-nuoј, semder paaştyq uluq caa-gaj ool appargan cugaalap tur:

—Kalcan pora aattyq Хажьралъој Кара-кœgel akьm-pile kadь ad-ьoј-tuduq, адаан-mœrej кьлыр coruur kizi-men tep tur.

Talъn-mœryn Obygen:

—Agyjda saadap olurar Accьt-ty paşkьнь calap ekkelges, oqlumnuң at-şolazyн ajttыр, sler ijini cangъs ijeden tœreen iji алыşкь ьşkaş eptioј ederzir кьдыр таңьpaoqladыр каажьн—teeş, Kal-can kara aadьn mungaş corup каар tur.

Хайралаы Кара-көгел туңмазынга аат tudup peer tees, Таһн-мөһын Өвүгениң өле-пүла сыгыларын өвүгүңгө пөһүр тургаш, ала-пүла сыгыларын аһыңга пөһүр тургаш, алдан кулаш алдын сыдым-ын сешкеш, ала-пүла сыгының аһын-се октапкаш тырттарга, суве пар-таа ышкаш, сок-таа ышкаш роор тур. Ундыр төрепчилер кеерге, таагылыы шилги роовба роор тур. Таагылыы шилги роовазын cedip алгаш, cedip кеерге, accыты паşkь cedip kelgen turup tur. Accыты паşkь таагылыы шилги савааны көргеш, Ergeber шилги tees, ooldun podun Erge-laattan tep адааш—Erveger шилги aattyы Erge-laattan-ның кадьы кара cазы, et-xerek-seli Kapşal kara-xemniң paazyнда хая көрген kujda евес-pe—tep cugaalap tur.

Хайралаы Кара-көгел калкан кара аадын мунгаш, карак cимеш теер аразында Kapşal kara-xemniң paazyнга халдыр унур кеерге, хая көрген tedir aastyы kuj turup tur. Хаалгазын азыткаш, кере peerge, eres erniң xerek-seli, ekki aattyы terii turup tur. Хайралаы Кара-көгел ону ар алгаш, карак cимеш теер аразында tedir cedip keep tur. Таагылыы шилги роовбага алдын хумys cular, cygenin suga kaaptарга, хунан aat polu perip tur. Art polgan alcajgan conaan еккеп салырга, tenen aat polu pergen tur. Agar sandan ezerin еккеп салырга, cedişken хан шилги aat polu perip tur.

Erge-laattan кадьы кара cазын азынгаш, кара minci pөrgyn ketkeş, кара xiliң tonun ketkeş, кара saar idiin ketkeş, хан шилги аадын мунгаш Хайралаы Кара-көгелге халдыр kelgeş:

—Адьы-тудуы, адаан-мөөреј кыль coruulu, аккым—tep тур евес-pe.

Таһн-мөһын Өвүген тургаш, оолунга мыңса tep cugaalap tur:

—Хайралаы Кара-көгел аккың-pile cаңгыс ijeden төreen алыşkь-лар роор, сыгаан таңырааңар алыр алыңар—teen.

Хайралаы Кара-көгел-pile Erge-laattan iji kazan kezeede алыşkь-лар роор, eptиы ederzir роор, кан polat selemeleriniң pizin cыгар, сыгаан-таңыраан алыр-perzip ар турлар евес-pe.

Хайралаы Кара-көгел тургаш, Erge-laattan туңмазынга:

—Men polza, cerniң ыраан-се, суоңун узунун-се адаан-мөөреј, адьы-тудуы кыль пар cыдар kizi polgaj-men. Sen polzunza, am-taa eet ханың cedişkelek, er podun ulgatkalak, kaaşты көрүр казар-аалак kizi polgaj-sen—tep cugaalap тур евес-pe.

—Kizi poluru cазындан, aat poluru kulunundan теер суве, аһың саазында, хынның ekkizinde seen-pile кадь адаан-мөөреј кыль coruur kizi-men—tep ханылаан cyben-irgin.

Калкан pora aattyы Хайралаы Кара-көгел-pile кадь Erveger шилги aattyы Erge-laattan iji cige хын унер cyk-ce хап-ла каар турлар евес-pe.

Хайралаы Кара-көгел халдыр-халдыр көрнүр кеерге, Erge-laattan тең хаяң corup олурүр тур евес-pe. „Cor koncuы шымај cybe роор“ tep podaaş, алдын toppurzak кымсызын аһ-хүңгө cedit көдыргеш, аадын аһыргы cаһын сөөк cаһыңнандыр kak-каш, cys aattyы маһын маһнадыр, cys kiziniң сыгызын сыгыр corup олурган cyben-irgin.

(Ulanсыз тараазында унер).

Tooldaан S. PICCE-OOL.

Polbaazyраткан PYRBY.

Ukrajn ulustun uluq cogaalcıǵı

Taras Grigorjevic Şevcenko

Topcu namdarı

Ukrajn ulustun aldarlıq cogaalcıǵı, revoluscu uluq curukcu T. G. Şevcenko 1814 cılda mart ajnıń 9-ta, Kijef Gubernige, krepstnoj taraacsın kiziniń óönıń iştinden tóreen. 1823 cılda ijezinden carıǵaş, óskys kalgan. Şevcenkonuń adazı xoj uruqlarlıq kadaj ar alǵan. Oñ songu ijezi Şevcenkonu kórbes, attınar-cańcaar coraan. Ol coruktu Şevcenko koncuq xomudap, pergezinip kórip coraan. Şevcenko ındıq coruktan tezip, turgunnap unup, aştap-suskap, cerge xonup, cer kezip coraan.

1825 cılda Şevcenkonuń adazı ólup kalgan, ıncangas, Şevcenko mırnıaj óskys kalgan. ıncarda Şevcenko óörenir teeş, pir kizige óörenikciler kirgen. Oñ ol paşkıǵı Şevcenkonu cyge-taa óeretpejin, cyq-le podunıń azıyn kıldırıp ar turgan. ındıq polzataa, Şevcenko koncuq kızımaa-pile óörenip coraan. Iji cıl iştinde óörenip kelgeş, aragacsı paşkıǵa mıncaar ettedip-sokturup coraaş, cybee óöreniri perge tep cybeni pilgeş, oñ turgunnap coruj pargan.

Cybee óeredir paşkı tilep coraaş, ındıq paşkı tıptır polza, Şevcenko kandıq-taa perge azıldı kıldırıp peerinden taldarabas coraan. Şevcenko ol-la corup coraaş, Engelgart tep pomeşikke xolezilenip kirgen. Añaa paştaj cem kıldır kizi poop kirgen, ol pomeşik Şevcenkonu cem kıldır kizi poop şdavab kizi tur tep pilgeş, ederttip coruur calca ool

kıldır alǵan, ıncarda Şevcenko 15 xarlıq turgan.

Engelgart tep pomeşik cybee coruurda, Şevcenkonu ırgılcı ederttip alır turgan. Şevcenko coraan ceringe-le ol pomeşiktiń taakpızın kipsıp peer, tanzazın tudar kizizi poop coraan. Ol azı cıjlıqda Şevcenko podunıń ınak azı—curuun curup egeleer turgan.

1831 cılda ol pomeşik Şevcenkonu Peterburkka ederttip ekkelgen. 1832 cılda Engelgart podu xuuzunda curukcu kiziliq poluksaş, Şevcenkonu curulgaga óerediri-pile Şirjaef tep kizige óörenikci kıldır pergen. Aña Şevcenkonu óeredirin podavajın, xarın aar azı kıldırıp turgan. Şevcenko podunıń sonuırgaldıq azıyn cyq-le tyne tujukka kıldırıp turgan. ıncarda, Peterburkka turgan ukrajn curukcu Şevcenko tep kizi Şevcenkoga tabarışkaş, tanızır alǵaş, ol kizini tamcsıtır Zukovskij, Grevenko tep cogaalcılar-pile, Brylof, Vension tep curukcular-pile tanızır alǵan. Ol cogaalcılar, curukcular Şevcenkonuń piliin, salım-cajaanpın pilip, koncuq sonuırgaas, onu krepstnoj pajdaldan uştup alırn oraldaş pergenner. Şevcenkonu xostaar corukka Zukovskij, Brylof onza idepkejlıq kirisken.

Şevcenkonu curulga Akademige óeredip, piliin ulgattırar cugula turgan. ıncangas, Şevcenkonu krepstnoj pajdalıandan xostaar cugula appargan.

bncaarga, 1838 сыдын апрел 22-де Шевченкону 2500 рубил пергеş, хостуој пoldurup, Engelgart tep pomeşikten sadьp algannar.

Шевченко Академиге өөренip kirgeş, удавајьп, екки өөреникci poop, cugula-cugula erthemner-niң adььыңга podu өөренip, uran cogaal nomcup, franзь тьл өөренip turgan. Tergiin өөренгеş, ter-giin curuktar curaaş, ol tugajьn-da şannaldar ap turgan.

bncaarga, Шевченконуң kol so-niurgaly curuk еves, cogaal aзььь poop turgan. Arat con-pile хань харьзаань tudup, olarnь temis-sel-ce кьјгьrarda, cyoј-le tergiin екки сөстер xerek tep cybeni pi-lip coraan.

Шевченконуң cogaal aзььь 1838 сыдан egeleen. Ol yjede egeleen cogaaldарь koncuoј aldarьoј poop egeleen.

1840 сыда Шевченконуң „Ков-zar“ tep cььндь cogaaldарь yн-gen, ol cogaalга Украјьннъң arat conunуң амьдьральн көргьзyp, Украјьннъң uran cogaalьнга төөгьyoј еrttineni nemep kiirgen. Ol cogaalьнга Украјьннъң arat conunуң хьп pyryde амьдьральн koncuoј pildingir тьл-pile pizeen. Arat connуң temisselin көргьs-ken kajgamcьктьoј maadьrlarnьң tugajьn onza uran-cecceni-pile pizip көргьsken. Oon aңьда, or-us тьл кьрьнга paza onza cogaal-darnь pizip turgan.

Шевченко aldarьoј cogaalcь appargan. 1843 сыдын cайьннда Украјьнга cedip kelgeş, Украјьн-нъң arat conunуң амьдьральнъң, caraş caagaj poјduzunуң tugajьn pizip, pomeşikterni, pajlarnь көөр хөңny cok poop, olarnьң arazьн-га coruur хөңny cok poop co-raanьң ileredip pizip turgan. Oon tedir Akademige өөренip toozar teeş, Peterburkka kattap cedip kelgen.

Шевченко 1845 сыда curuk cu-ruurunуң Akademин toozup, cu-rukcu tep attь algaş, ol-la сыдын cазьннда Украјьнга cedip kel-gen. Aңaa podunуң төreen curt-

tunga, arat conunga ьнаан pizip, arat connуң tajььnnarьнга өze-ennioј, көөр хөңny cok coruun yrgylcy ileredip pizip turgan. Ol coruk Шевченконуң pygy cogaalьнда şak ьндьoј poop көctyp turar.

Хааньoј cazak polza, Шевчен-конуң хостуoј podalьнга, arat conга ьnak coruunga удур kal-caalьoј terzii coruun coruda per-gen.

1847 сыдын апрел 5-te Kijefke хааньнъң şaoјdaaзь Шевченкону eleen хөј ulus-pile kadь tutkaş, Peterburk-ce corudupkan. Ol ulus polza, Украјьнга тькка хөј еves kirzikcilioј niittilel organizastap, krepostnoj ergeden taraaccьnnar-нь хostaar tep sorulга сальp турган. Ol niittilelge kolduunda өөреникciler kirzip turgan. Шев-ченко ol niittilelge koldap kiriş-peјin, cyoј-le camдык ajттььoјlar tugajьнда cugaalarga kirzip, ol niittileldiң programьнъң tugajьn-da margьldaa şygymcylel кьльp turgan. Ol niittileldiң kirzikcilери pajьssaadьp turgaş, Шевченко uk niittilelge kirişpeen tep turьuza-la Шевченкону şыңьььь-pile şiit-ken. Moon algaş көөрге, хаан ca-zaktan Шевченкону şiitkeniniң kol cьldagaань polza, Шевченконуң ol niittilelge kirişkeninde еves, Шевченконуң arat connu хаан cazakka, krepostnoj jozuga удур temissel-ce кьјгььp turgan кьş-tyoј uran cogaalьнда polur tur.

Pir tugaar Nikolaj хаан polza, Puşkin-pile Lermontoftuң kaj-gamcьктьoј şylykteri arat conга kandyoј saldar xaldamьрьoј турганьн todargaj pilgeş, Шевченко-нуң kajgamcьктьoј calьььştьoј şylykteri paza şak ьндьoј polur tep cybeni pilip turgan. bncaң-гаş, Шевченкону şiitken toktaal-ga: „piziirin polgaş curuurun xo-raaş, kadьoј хьnaldaga turguzar“ tep pizeen polur tur.

Aldarьoј cogaalcьнъң, сальм-ньoј curukcunуң piziir, curuur kyzelin хоруoјдаан coruk polza, Шевченkoga kadьoј перге aзьь-

dan, şöylgeden arttyk perge poop turgan.

1847 cылдың майның 30-de Şevcenkonu Peterburktan Orenburkka ekkelgeş, oorttan ulam Ырак Orskij şibeezin-ce corudupkan.

Şevcenkonuñ piziir coruun xoraaş, konuq kadьoй pergezi-pile aazыlap turgan polza-taa, Şevcenko piziir, curuur aзын soksat-pajьн, cазьдь-pile pizip, curup coraan.

Şevcenkonuñ şylyk pizip, curuk curup turarьн тыңnaaş, şaой-даа cerinden yzeой кылган. Şevcenkonuñ Ырь, şylyk pizip kaan кьдьрааштарьн polgaş Puşkin, Lermontof, Şekspir teeş eske-taa aldarьoй, murnakсь cogaalсыларның номнарьн номcup coraanьн şuptuzun xunaap алган. Oon Orenburktuñ кара-разьньнга kattap carttyk cыл iştinde разьнnaaş, oorttan 1850 cылда Novopetroftuñ şibeezin-ce şölypken. Şevcenkonuñ pajdaь ulam paksьraan, Ындьoй polza-taa, aңaa pargaş, pa-za-la cазьдь-pile pizip, curup turup pergen. Ol Ынсаp xilincektenip corda, I tugaar Nikolaj хаан өлген. Ooң soonda II tugaar Aleksandьr хаannap egeleen. Хаанның tyzylgezi solcup turda, kelderel көргyzer kizilerniñ таңзы-

зындан Şevcenkonuñ adьн II tugaar Aleksandьr казыp кааркан. Ындьoй polza-taa, eş-өөгynyñ кьзыp oraldaзыp turganь-pile 1857 cылдың майның 2-de kelderel ap xostalган.

Şevcenko Peterburkka kelgeş, aңaa podunun табыр еşteriniñ tuzalamcьзы-pile Akademi canьн-га азыдаp turgan. Aңaa sula turup алгаş, кьştyy-pile азыдаp turgan, aңaa tergiin азы кылган teeş, 1860 cылда Akademik tep at алган, Ындьoй polza-taa kadььнньн talazь-pile paksьrap, kadьoй pergege coraan polgaş xyn-pyry paksьrap kelgen. Ыncangaş, yrgylcy karaa aaraaş, сыngaa, revmatizm tep aарьoйлар-pile aaraaş, turvastap cьдьp pergen.

1861 cылдың mart 10-da Taras Grigorjevic Şevcenko mөcceen.

Хаанньoй cазак kajgamcьктьoй cogaalcьнньн aldarьoй cogaalda-рьн arat conga taratpajьн, ileret-pejin turgan.

Cyой-le Oktabrның uluой revolyuzunun soonda Şevcenkonuñ aldarьoй cogaaldарьн parlap yнды-ryp, pygy arat connuñ edileli pol-durgan. SSRE-niñ arat conu Şevcenkonu konuq ynelep көryp turar.

Şevcenkonun cogaaldaryndan

Сагьој

Хунум келгеş, өлүп каар-men.
Кузур Украјыга,
Калбак şelde хавак ортта
Карак сетпес ховуну,
Хайнър мөөreen Днепрниң
Кадыр туруој ериин
Көзүр, тыңпар сыдар кылдыр
Хөөрзүдүр каар-sler.
Хайнър сыдар Днепр-хем
Хамьк тајзыннь
Ушта салгыр apparatusa,
Украјындан ыгар,
Telgem şynaam каајbas-taa-men,
Teer-ce uzup унур,
Tejleer purgan tilebes-men,
Tejleer syzyk cok-men.
Хөөрзүткеş, туруп келгеş,
Kincini yze-şaar,
Хөңгүнер cok тајзыннарнь
Kilen-pile uu-şaar,
Kyzeliңer cedip algaş,
Кузур meni saktыр,
Улуој хостуој төрөл туткаş,
Утрајын, каајбайын адаар-sler.
Orus тыдан occuldurgan PYRBY.

Т у ş

Teerginiң taraazын culgaş,
Tengel ystyp turubutkaş,
Хөppeen taraa хөлеgezinde
Хөөккыј оолун argalaar teeş,

Eleңejnip kalgыр келгеşтин,
Кавайындан cezip algaş,
Emzirip cassыдыр olurgaşтын,
Харьь төngeş uduj pergen.

Kyzeen sagызь тыşte pydyp:
Кузур оолу Ivan teerge,

Erge şeleezin eelep algan,
Ettiŋ-maldıŋ, ɵŋlyŋ-paaştıŋ,

Algıŋ telgem xovu şelynge
Arıaj taraa cıluŋ turda,
Азъ-тѳly амъrap, хѳŋlep
Аазъn-cemin ekkep turgan.

Kyzyr kadaj oon ɵɵreeştin
Xylymzyrep ottup keerge:
Eleş kыnnыr cybe-taa cok
Een kuruŋ xovu polgan.

Xɵɵkkyj ɵŋlun kавajlap kaaştın
Xɵŋny pagaj turup kelgeş,
Таамъyldan korga-korga,
Taraa cıluŋ coruj pargan.

Oruzundan occuldurgan SARbŋ-OOL.

TOPCUZU

Ағыл

1	Orus ulustun uluq cogaal'c'ы M. J. Lermontovtun macece'inden peer 100 cыl pol'-gan ojun erttirer tugajında TARN TK-ның toktaa'ы	3
2	Uran-cyylder cogaad'p yndyrgennerge telebir t'p'sыr tugajında TAR Sejuttir Cawyle- liniń toktaa'ы	4
3	Uran-cyylder cogaad'p yndyrgennerge telebir t'p'sыr ń tarif xemce	5
4	Uran cogaaldыń utkazыń polgaş şыnarыń pediderin-ce	6
5	T. SARbQJ-OOL—Cogaal'cыlar pelyynыń aзын саарты'ы cugula	8
6	I. J. Ispolnjef—Massa'ның pot t'ыngы' uran-cyylyn kalbarı'ы	11

Pistiń cogaal'c'ы

7	TOKA—Picce coraany' (uran cug-a)	14
8	T. PEOJZI—Stalinny' accы'ında	20
9	ERGIL-OOL—Uran cogaal	21
10	LOPSAN-SAMBUU—Uluq-xemim	21
11	T. SARbQJ-OOL—Aas-kezli	21
12	K. ERENCIN—Tonen şilgim	22
13	ON. SAGAAN OOL—Uzurazы'şkı'n	23

Caa ы'lar

14	KARA-KbS—Aubyaktar	28
15	A. KOK-OOL—Curttum po tur	28
16	KARA-KbS—Cogaal'cыlar	29

Ulustuń aas cogaal'c'ы

17	Xaj'ra'lyq Kara-kegel (ulustuń toolu)	30
18	Ukrayn ulustun uluq cogaal'c'ы Taras Grigorjevic Şevcenko (to'p'cu namdarы)	35

Şevcenkonuń cogaaldarы'ndan

19	Cag'lyq	38
20	Tyş	38

„REVOLUSTUŇ XERELI“ TEP SETKYUYLDYŇ CAGYLGAZY ULAMCЫLABЫ-ŞAAN

1-2 tugaarlarь cokka cagьdar erttee:

Cыlda—2 akşa.

6 ajda—1 akşa 50 kop.

**Cagьlganь kozuunnarda pošta saıbьrlarь
xyleep alьr.**

REDKOLEGI:

**Pyрby,
T. Sarьoq-ool,
O. Sunduj,
On. Sagaan-ool,
M. Idam-syryn.**

Кутупенин ном согаал хьнаксызынц огни Р—№ 81. Тираж 1.000. Сагьoq № 284

Өрyтгеge pergeni 20/IV-41 c. Parıalgaga pergeni 14/V-41 c. Parlaan ama 2 1/2.

Кызы хоорайнын Şetinkin кудумчузунда № 5 пазьнда Кытпoграфка парлаан.

ERGIM EŞ!

„REVOLUSTUŇ XERELI“ tep setkyyldy
cagьdьp algan-sen-pe?

„REVOLUSTUŇ XERELI“ tep setkyył uran-
cyyldyň, uran cogaaldыň cugula ajttь-
rьoıларыň seңee tаjыıbьrlap, cugaalap
peer.

Nasionaldыň ең екki cogaaldарь uran
cugaalarыň, şylykterin, ьrlарыň, toolda-
rыň **„REVOLUSTUŇ XERELI“** tep
setkyyiden көрыр алыр-sen.

Telegejnin tergiin cogaalcyларының cogaaldарь-
ның occulgazыň **„REVOLUSTUŇ XERELI“**
tep setkyylden көрыр алыр-sen.

ERGIM EŞ!

„REVOLUSTUŇ XERELI“ tep setkyyldyň
nomcukcuzu polgaş nepteredikcizi poll

ERGIM EŞTER TOOLCULAR! Ergi şaqınyň tool-
darыň, cizeeleerge:

Kalcan-kara aattьoı Kangadaj-mergen, Pora-
şokkar aattьoı Aььda-mergen, Kezer-cingis,
Codaj-mergen, Xalьs-tajga curttuoı Xan-xylyk,
Temir-şilgi aattьoı Tebenek-mөge, Pora-şok-
kar aattьoı Ergek-mөge—suq teen ьşkaş oon-
taa öske tooldарыň pizip, Uran-cyylder komi-
tedin-ce corudup perip turарыңарыň tiledi.

„REVOLUSTUŇ XERELI“ TEP
SETKYYLDYŇ REDKOLEGIZI.